

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗАР

**МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН
2025 ОНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ,
2026-2027 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨӨЛЛИЙН
ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА**

УЛААНБААТАР ХОТ
2024 он

АГУУЛГА

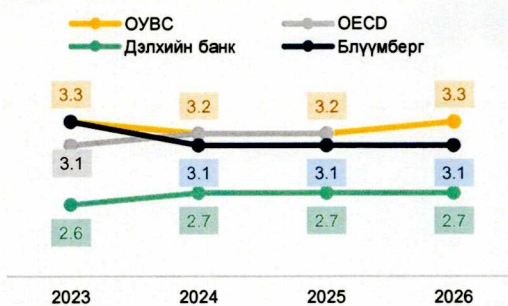
НЭГ. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД	3
1.1. Дэлхийн эдийн засгийн төлөв	3
1.2. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний зах зээлийн хандлага	4
1.3. Макро эдийн засгийн 2023 оны гүйцэтгэл.....	6
1.4. Макро эдийн засгийн 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл.....	11
1.5. Макро эдийн засгийн 2025 оны хандлага, 2026-2027 оны төсөөлөл.....	12
1.6. Макро эдийн засгийн төсөөлөлд учирч болзошгүй эрсдэл.....	14
1.7. Макро эдийн засгийн төлөв байдал, дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн үзүүлэлтийг тооцоход хэрэглэсэн аргачлал, тооцооны үндэслэл.....	15
ХОЁР. МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН 2025 ОНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ, 2026-2027 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨӨЛЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ	16
ГУРАВ. ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГЫГ ХАНГАСАН БАЙДАЛ	17
ДӨРӨВ. ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙ ТӨСӨӨЛӨЛ	18
4.1. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны гүйцэтгэл	18
4.1.1. Төсвийн орлого	18
4.1.2. Төсвийн зарлага.....	18
4.2. Монгол Улсын 2024 оны нэгдсэн төсвийн хүлээгдэж буй гүйцэтгэл	18
4.2.1. Төсвийн орлого	18
4.2.2. Төсвийн зарлага.....	19
4.3. Нэгдсэн төсвийн үзүүлэлт	19
ТАВ. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, БАРИМТЛАХ СТРАТЕГИ	21
5.1. Засгийн газрын өр	21
5.1.1. Засгийн газрын өр.....	21
5.1.2. Засгийн газрын гадаад зээл	22
5.1.3. Засгийн газрын гадаад үнэт цаас	23
5.1.4. Засгийн газрын дотоод өр	24
5.2. Засгийн газрын болзошгүй өр төлбөр	25
5.3. Засгийн газрын 2023-2025 оны өрийн удирдлагын стратегийн баримт бичиг	25

НЭГ. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

1.1. Дэлхийн эдийн засгийн төлөв

Дэлхийн эдийн засгийн өсөлт 2024-2027 онд 3.2 хувьд тогтвортой хадгалагдана гэж Олон улсын валютын сан (ОУВС) тооцоолж байна. Инфляцын дарамт буурсантай холбоотойгоор дэлхийн томоохон эдийн засгууд бодлогын хүүг бууруулж эхэлсэн нь цаашид эдийн засгийн идэвхжилийг дэмжихээр хүлээгдэж байна. Гэсэн хэдий ч геополитикийн тогтворгүй нөхцөл байдал үргэлжилж, худалдааны бодлогоос үүдэлтэй тодорхой бус байдал нэмэгдэх, голлох эдийн засгуудын өсөлт удаашрах, инфляц төсөөллөөс удаан хугацаанд өндөр түвшинд хадгалагдах зэрэг эрсдэлүүд дэлхийн эдийн засгийн төлөвийг муутгаж болзошгүй хэвээр байна.

Зураг 0.1. Дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн төсөөлөл

Эх сурвалж: Дэлхийн эдийн засгийн төлөвийн тайлангууд, 2024 оны 6-12 дугаар сарууд

Хүснэгт 1.1. Улс орнуудын эдийн засгийн өсөлтийн төсөөлөл

	2023	2024	2025
ДЭЛХИЙ	3.3	3.2	3.2
Хөгжингүй орнууд	1.7	1.8	1.8
АНУ	2.9	2.8	2.2
Евро бүс	0.4	0.8	1.2
Япон	1.7	0.3	1.1
Хөгжиж буй орнууд	4.4	4.2	4.2
БНХАУ	5.2	4.8	4.5
ОХУ	3.6	3.6	1.3

Эх сурвалж: ОУВС-гийн "Дэлхийн эдийн засгийн төлөв" тайлан, 2024 оны 10 дугаар сар

БНХАУ: БНХАУ-ын эдийн засаг 2024 оны эхний 3 улиралд 4.8 хувиар өслөө. Тус улсын үл хөдлөх хөрөнгийн салбарын уналт үргэлжилсэн хэвээр, дотоод эрэлт сул байгаа нь эдийн засгийн өсөлтийг хязгаарлаж байна. Тус улс эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих хүрээнд төсөв, мөнгөний тэлэх бодлогыг хэрэгжүүлэхийг зэрэгцээ дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, ипотекийн зээлийн урьдчилгаа, хүүгийн хувь, хэмжээг бууруулах, үл хөдлөх хөрөнгө хөгжүүлэгч компаниудын зээл, санхүүжилтийг дэмжих зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна. АНУ-ын зүгээс БНХАУ-аас импортлох бараа, бүтээгдэхүүнд ногдуулах тарифыг нэмэгдүүлэхээр байгаа нь тус улсын эдийн засагт хэрхэн нөлөөлөх нь худалдааны бодлогын өөрчлөлтийн цар хүрээ, хэрэгжих эхлэх хугацаанаас хамаарахаар байна. БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт 2024 онд 4.8 хувь, 2025 онд 4.5 хувь орчимд байна гэж ОУВС төсөөлж байна. Ирэх жилүүдэд технологи, уур амьсгалын өөрчлөлт, геополитикийн асуудлуудыг тойрсон дэлхий дахины болон БНХАУ доторх өрнөлүүд тус улсын улс төр, эдийн засгийн төлөвт нөлөөлөхөөр байна.

ОХУ: ОХУ-ын эдийн засаг 2024 оны 3 дугаар улиралд 3.1 хувиар өссөн байна. Эдийн засгийн өсөлтөд дайнтай холбоотой цэрэг армийн зардлын өсөлтөөс шалтгаалсан төсвийн тэлэлт голлон нөлөөллөө. Цаашид дайнтай холбоотойгоор тус улсын эдийн засагт тогтворгүй байдал үргэлжлэх төлөвтэй байна. ОХУ-ын эдийн засгийн өсөлт 2024 онд 3.6 хувь, 2025 онд 1.3 хувь орчимд байна гэж ОУВС тооцоолж байна.

АНУ: Хувийн хэрэглээ, хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн нөлөөгөөр АНУ-ын эдийн засаг 2024 оны 3 дугаар улиралд 2.8 хувиар тэллээ. Тус улсын төв банк үнийн өсөлт, хөдөлмөрийн зах зээлийн төлөв байдалтай уялдуулан бодлогын хүүг энэ онд 2 удаа бууруулаад байна. ОУВС-гаас тус улсын эдийн засгийн өсөлт 2024 онд 2.8 хувьд хүрэх бол хөдөлмөрийн зах зээлийн халалт намжиж, хэрэглээний өсөлт саарах нөлөөгөөр эдийн засгийн өсөлт 2025 онд 2.2 хувьд хүрч саарна гэж тооцоолж байна.

Евро бүс: Евро бүсийн эдийн засгийн өсөлт 2024 оны 3 дугаар улиралд 0.4 хувьд хүрч, хүлээлтээс давлаа. Европын төв банк бодлогын хүүг инфляцын зорилтот түвшинтэй уялдуулан 2024 онд 3 удаа бууруулаад байна. Мөнгөний бодлогын нөлөөгөөр тус бүсийн эдийн засаг 2024 онд 0.8 хувиар өсөх бол хэрэглээ болон хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн нөлөөгөөр өсөлт 2025 онд 1.2 хувьд хүрч нэмэгдэнэ гэж ОУВС тооцоолж байна.

1.2. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний зах зээлийн хандлага

Зэсийн үнэ: Лондоны металлын бирж дэх цэвэр зэсийн 2024 оны эхний 11 сарын дундаж үнэ 9,166 ам.доллар болж, өмнөх оны эцсээс 8 хувиар өссөн байна. Дэлхийн томоохон зэсийн ил уурхайнуудын нэг болох “Кобре Панам” хаагдсан, “Англо Американ” компани зардлаа танаж, зэсийн үйлдвэрлэлээ бууруулахаа мэдэгдсэн нь богино хугацаанд нийлүүлэлтийн тодорхой бус байдлыг нэмэгдүүлж, үнэ өсөхөд нөлөөлж байна. Сэргээгдэх эрчим хүч, цахилгаан автомашины үйлдвэрлэлийн өсөлтийн нөлөөгөөр зэсийн эрэлт дунд хугацаанд нэмэгдэх төлөвтэй байна. Олон улсын шинжээчдийн таамаглалаар зэсийн дундаж үнэ 2024 онд 9,500 ам.доллар, 2025 онд 10,000 ам.долларт хүрэхээр байна.

Алтны үнэ: Лондоны бирж дэх алтны 2024 оны эхний 11 сарын дундаж үнэ 2,366 ам.доллар болж, өмнөх оны эцсээс 22 хувиар өслөө. Геополитикийн хурцадмал байдал, дэлхийн эдийн засгийн тогтворгүй байдал нэмэгдэж байгаа нь алтны эрэлт болон үнэ өсөхөд нөлөөлж байна. Дэлхийн банкны үзэж байгаагаар дунд хугацаанд дэлхийн эдийн засаг тогтворжиж, алтны эрэлт бага зэрэг сулрах хүлээлттэй байна. Олон улсын шинжээчдийн таамаглалаар алтны дундаж үнэ 2024 онд 2,200 ам.долларт, 2025 онд 1,850 ам.долларт хүрэхээр байна.

Зураг 0.2. Зэсийн үнийн хөдөлгөөн, төсөөлөл (ам.доллар/тонн)

Зураг 0.3. Алтны үнийн хөдөлгөөн, төсөөлөл (ам.доллар/трой унц)

Эх сурвалж: Блүүмберг терминал

Төмрийн хүдрийн үнэ: Төмрийн хүдрийн (62 хувийн агууламжтай) 2024 оны эхний 11 сарын дундаж үнэ 111 ам.доллар болж, өмнөх оны эцсээс 8 хувиар буурсан байна. БНХАУ-ын үл хөдлөх хөрөнгийн салбар сул хэвээр байгаа, Австрали улс шинэ уурхайн бүтээн байгуулалтын төслүүдийг эрчимжүүлж, Бразил

улс нийлүүлэлтээ жил бүр 6 хувиар нэмэгдүүлэхээ зарласан нь үнэ буурахад голлон нөлөөллөө. Олон улсын шинжээчдийн таамаглалаар төмрийн хүдрийн дундаж үнэ 2024 онд 120 ам.доллар, 2025 онд 100 ам.долларт хүрэхээр байна.

Зураг 0.4. Төмрийн үнийн хөдөлгөөн, төсөөлөл (ам.доллар/тонн)

Зураг 0.5. Нүүрсний үнийн хөдөлгөөн, төсөөлөл (ам.доллар/тонн)

Эх сурвалж: Блүүмберг терминал

Коксжих нүүрсний үнэ: Сингапурын бирж дэх Австралийн сайн чанарын коксжих нүүрсний 2024 оны эхний 11 сарын дундаж үнэ 247 ам.долларт хүрч, өмнөх оны эцсээс 17 хувиар буурсан байна. Байгалийн гамшигт үзэгдлээс шалтгаалан саатаад байсан Австралийн коксжих нүүрсний олборлолт хэвийн болж, нийлүүлэлт тогтворжсон нь үнэ буурахад голлон нөлөөллөө. БНХАУ коксжих нүүрсний татварыг сэргээсэн нь эрэлтийг бууруулахаар байна. Олон улсын шинжээчдийн таамаглалаар дундаж үнэ 2024 онд 250 ам.доллар, 2025 онд 215 ам.долларт хүрэхээр байна.

Газрын тосны үнэ: Brent төрлийн газрын тосны 2024 оны эхний 11 сарын дундаж үнэ 77 ам.долларт хүрч, өмнөх оны эцсээс 2 хувиар өслөө. ОПЕК-ийн орнууд өнгөрсөн оны 6 дугаар сард 2024 онд олборлох газрын тосны хэмжээг бууруулахаар шийдвэрлэснээс гадна нефть, газрын тосны олборлолтын 35 орчим хувийг бүрдүүлдэг Ойрх дорнод дахь мөргөлдөөн нь газрын тосны нийлүүлэлтийн тогтворгүй байдлыг бий болгож, үнэ өсөж байна. Түүнчлэн, алт болон газрын тосны томоохон хэрэглэгч Энэтхэг улсын эдийн засгийн идэвхжил газрын тосны эрэлтийг нэмэгдүүлэх төлөвтэй байна. Олон улсын шинжээчдийн таамаглалаар дундаж үнэ 2024 онд 85 ам.доллар, 2025 онд 80 ам.долларт хүрэхээр байна.

Зураг 0.6. Газрын тосны үнийн хөдөлгөөн, төсөөлөл (ам.доллар/баррель)

Эх сурвалж: Блүүмберг терминал

1.3. Макро эдийн засгийн 2023 оны гүйцэтгэл

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн: Нэрлэсэн ДНБ 2023 онд 70.4 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оноос 31 хувиар, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр тооцсон бодит ДНБ 30.6 их наяд төгрөг болж, өмнөх оноос 7.4 хувиар тус тус өслөө. Эдийн засгийн өсөлтөд хөдөө аж ахуйгаас бусад салбарууд эерэг нөлөө үзүүлэв.

Нүүрс болон газрын тос олборлолт, зэсийн баяжмалын үйлдвэрлэл нэмэгдсэн нөлөөгөөр 2022 онд 15.3 хувиар агшсан уул уурхайн салбар 2023 онд 23.4 хувиар тэллээ. Тухайлбал, нүүрс олборлолт 2023 онд 85.3 сая тоннд хүрч, өмнөх оноос 2.3 дахин, харин цар тахлын өмнөх үе буюу 2019 оноос 1.5 дахин тус тус нэмэгдээд байна. Мөн Оюутолгойн гүний уурхайн үйлдвэрлэл 2023 оны 3 дугаар сард эхэлснээр зэсийн баяжмал үйлдвэрлэл 2023 онд 1,395 мянган тоннд хүрч, өмнөх оноос 17 хувиар өслөө. Түүнчлэн, 2022 оны эхний хагаст хилийн боомтын үйл ажиллагааны хязгаарлалтаас үүдэн зогсоод байсан газрын тосны олборлолт сэргэж, 4.9 сая баррельд хүрч, өмнөх оноос 1.9 дахин нэмэгдсэн байна. Харин алт олборлолт 14.9 тоннд, төмрийн хүдрийн олборлолт 7.6 сая тоннд хүрч, өнгөрсөн оноос тус тус 23 болон 19 хувиар буурсан бөгөөд 2019 оны түвшинд хүрээгүй хэвээр байна. Экспортод гаргах уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт нэмэгдэж, тээвэр зохион байгуулалт сайжирсан, авто болон төмөр замаар тээсэн ачаа, мөн дамжин өнгөрөх ачаа тээвэр нэмэгдсэн нөлөөгөөр тээврийн салбар 39.3 хувиар тэлж, нийт эдийн засгийн өсөлтийн 1.8 нэгж хувийг бүрдүүлэв.

Өрхийн бодит орлого сэргэж, аялал жуулчлал, дотоодын эдийн засгийн идэвхжил нэмэгдсэн нөлөөгөөр худалдаа, үйлчилгээний салбарууд болон цэвэр татварын орлого өслөө. Тухайлбал, бөөний болон жижиглэн худалдааны салбар 2023 онд 6.8 хувиар тэлсэн байна. Үйлчилгээний бусад салбаруудын хувьд, удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх, зочид буудал, нийтийн хоол, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа, урлаг, үзвэрийн үйлчилгээний салбарууд өсөлттэй байлаа. Мөн Засгийн газар 2023 оны 2 дугаар сард махны экспортын тоо хэмжээний хязгаарлалтыг цуцалснаар мах боловсруулах үйлдвэрлэл болон боловсруулсан махны экспорт өссөнөөр боловсруулах салбар өмнөх оноос 5.1 хувиар тэлж, нийт өсөлтийн 0.4 нэгж хувийг бүрдүүлэв.

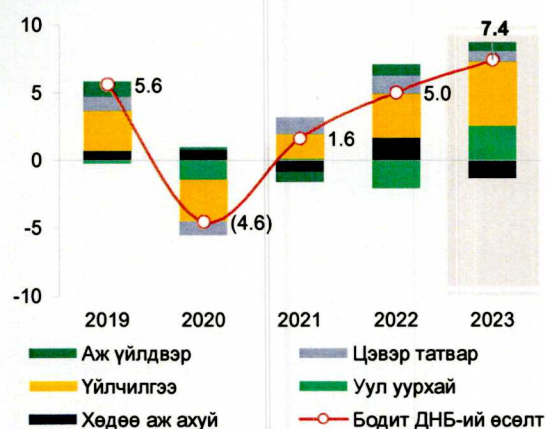
Ковид-19 цар тахал, геополитикийн тогтворгүй байдлаас шалтгаалсан барилгын материалын нийлүүлэлтийн тасалдлаас үүдэлтэй барилгын өртгийн өсөлт үргэлжилснээр 2023 онд барилгын салбарын өсөлт 3.1 хувь болж саарлаа. Барилгын салбарын өсөлтөд худалдаа, үйлчилгээ, эмнэлэг, сургууль, соёлын зэрэг орон сууцны бус барилгын өсөлт гол нөлөө үзүүлсэн бол инженерийн болон орон сууцны барилга өсөлтийг хязгаарлалаа. Инженерийн барилга байгууламж 2023 онд өмнөх оноос буурахад 2022 он төмөр зам, автозамын томоохон бүтээн байгуулалт хэрэгжсэн жил байсан нь нөлөөллөө.

Харин өвөлжилт хүндэрснээр хөдөө аж ахуйн салбарын 90 гаруй хувийг бүрдүүлдэг мал аж ахуйн үйлдвэрлэл буурч, нийт эдийн засгийн өсөлтөд сөргөөр нөлөөллөө. Оны эхнээс өвөлжилт, хаваржилт хүндэрснээс шалтгаалан 2023 онд төл бойжилт 28 хувиар буурч, малын хорогдол өмнөх оноос 6.4 дахин нэмэгдсэнээр мал аж ахуйн салбар 10.3 хувиар агшиж, нийт эдийн засгийн өсөлтийг 1.4 нэгж хувиар бууруулах нөлөө үзүүлэв. Харин газар тариалангийн салбарын үйлдвэрлэл өмнөх оноос 8 хувиар өсөж, өсөлтөд эергээр нөлөөлсөн байна.

Хүснэгт 1.2. Эдийн засгийн өсөлтийн бүтэц (нэгж хувь)

Үзүүлэлт	2020	2021	2022	2023	2024.III
ДНБ	-4.6	1.6	5.0	7.4	5.0
ХАА	0.8	-0.8	1.7	-1.3	-3.5
Үйлдвэрлэл	-1.3	-0.6	-1.2	3.2	1.7
Уул уурхай	-1.4	0.1	-2.1	2.6	1.4
Боловсруулах	0.3	-0.1	0.5	0.4	0.0
Цахилгаан, ус	0.0	0.2	0.1	0.1	0.1
Барилга	-0.1	-0.9	0.2	0.1	0.1
Үйлчилгээ	-3.0	1.8	3.2	4.7	4.6
Худалдаа	-1.4	0.6	1.1	0.8	0.9
Тээвэр	-1.0	-0.3	0.4	1.8	0.9
Бусад	-0.6	1.5	1.7	2.1	2.9
Цэвэр татвар	-1.1	1.3	1.4	0.8	2.1

Зураг 1.7. Эдийн засгийн өсөлт дэх салбаруудын оролцоо, (нэгж хувь)

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо
Тэмдэглэл: Салбаруудын өсөлтөд оруулах хувь нэмрийг харуулав.

Эрэлт: Эрэлт талаас нүүрсний экспортын өсөлт гадаад тэнцвэрийг сайжруулсан бол инфляц, ханшийн тогтворжилт, цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийн өсөлт иргэдийн амьжиргаанд ирэх дарамтыг бууруулж, өрхийн бодит орлогыг нэмэгдүүлж, улмаар эдийн засгийн идэвхжилийг дэмжлээ.

Тухайлбал, гадаад эрэлт нэмэгдэж, нүүрсний экспорт 2023 онд 69.6 сая тоннд хүрснээр бараа, үйлчилгээний гадаад худалдааны алдагдал бодит дүнгээр өнгөрсөн оноос 16.6 хувиар буурлаа. Мөн төгрөгийн ханш чангарч, инфляцын түвшин буурсны зэрэгцээ Засгийн газраас иргэдийн бодит орлогыг хамгаалах хүрээнд цалин, тэтгэвэр, тэтгэмж, халамжийг нэмэгдүүлснээр өрхийн хэрэглээнд ирэх дарамт буурч, өрхийн бодит орлого 2022 оны эцсээс 14.1 хувиар нэмэгдлээ. Өрхийн бодит орлогын өсөлтөд нэрлэсэн дүнгээр цалин дунджаар 27.8 хувиар, тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого 13.9 хувиар, мал аж ахуйгаас орох орлого 49.8 хувиар тус тус өссөн нь голлох нөлөө үзүүлээ. Өрхийн орлогын өсөлтийн нөлөөгөөр өрхийн хэрэглээ өмнөх оноос 7.4 хувиар тэлж дотоод эрэлтийг нэмэгдүүллээ.

Эдийн засаг дахь үндсэн хөрөнгийн хуримтлал 2023 онд 7.0 хувиар өссөн ба үүнд уул уурхайг дагасан бүтээн байгуулалтын өсөлт эерэг нөлөө үзүүллээ. Харин эргэлтийн хөрөнгийн хуримтлал 2023 онд 45.8 хувиар буурахад олборлосон нүүрсний овоолго буурсан, төл бойжилт 2023 онд өмнөх оноос 7.1 сая толгой буюу 27.9 хувиар буурсан, алт тушаалт цэвэр жингээр 29.8 хувиар буурсан зэрэг хүчин зүйлс нөлөөллөө.

Үйлдвэрлэл 2023 оны сүүлийн хагаст потенциал түвшнээсээ ялимгүй доогуур байв. Гадаад эрэлт тогтвортой хадгалагдаж, төгрөгийн ханш чангарснаар үйлдвэрлэлийн орц хямдарсан нь үйлдвэрлэлийн зөрүү хумигдахад эергээр нөлөөлөв. Мөн ажиллагчдын тоо нэмэгдсэн, бизнесийн зээлийн нийлүүлэлт сайжирсан зэрэг нь үйлдвэрлэлийн гарцыг дэмжсэн байна. Гэвч 2023 оны өвөлжилт, хаваржилтын хүндрэл, зудын нөхцөл байдлаас шалтгаалан 4.9 сая толгой том мал хорогдсон нь үйлдвэрлэлийн сөрөг зөрүүг нэмэгдүүлэх нөлөө үзүүллээ.

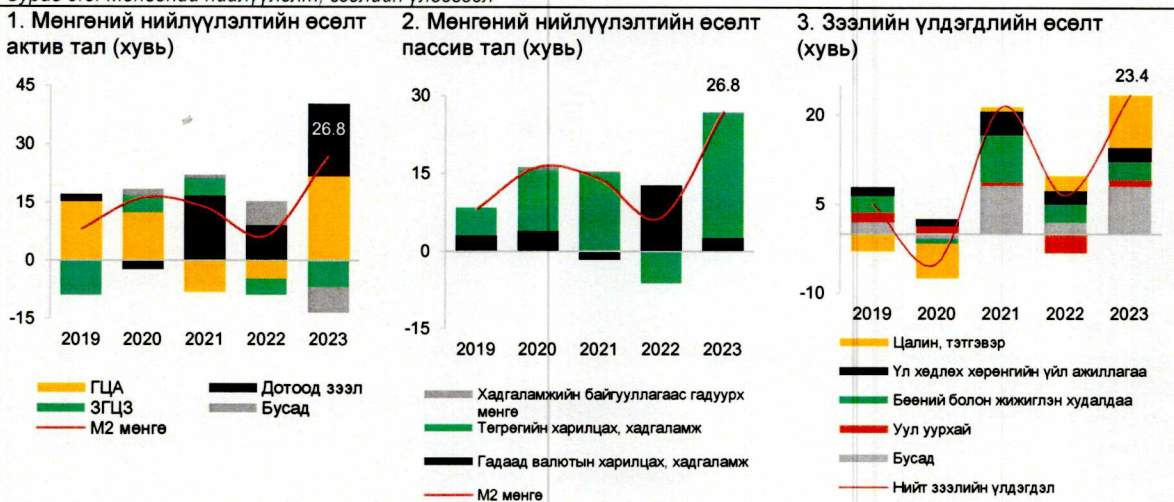
Инфляц: Жилийн инфляц 2023 оны эцэст улсын хэмжээнд 7.9 хувь гарлаа. Гадаад зах зээлд хүнсний бүтээгдэхүүн болон тээврийн зардлын үнэ буурсан

болон макро эдийн засгийг тогтворжуулахад чиглэсэн арга хэмжээнүүдийн үр дүнд инфляц төв банкны зорилтот түвшинд орлоо.

Засгийн газраас гадаад валютын орох урсгалыг нэмэгдүүлэх хүрээнд хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдийн үр дүнд валютын зах зээл тогтворжиж, төгрөгийн сулрах дарамт буурснаар импортын барааны инфляц буурсан хэдий ч дотоодын бараа бүтээгдэхүүний үнэ өндөр хэвээр байна.

Мөнгөний нийлүүлэлт: Мөнгөний нийлүүлэлт 2023 онд эрчимжиж, оны эцэст 37.6 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оноос 26.8 хувиар өслөө. Үүнд төлбөрийн тэнцэл сайжирсантай холбоотойгоор арилжааны банкнуудын гадаад цэвэр актив нэмэгдсэн болон дотоод зээл олголт өссөн нь голлон нөлөөллөө. Эх үүсвэр талаас төгрөгийн эх үүсвэр нэмэгдсэн нь мөнгөний нийлүүлэлт өсөхөд голлон нөлөөллөө. Тухайлбал, нийт мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлтийн 23.9 нэгж хувийг төгрөгийн харилцах, хадгаламж, 2.7 нэгж хувийг гадаад валютын харилцах, хадгаламж тус тус бүрдүүлсэн байна. Арилжааны банкнуудын зээл олголт эрчимжсэнээр зээлийн үлдэгдэл 2023 оны эцсийн байдлаар өмнөх оноос 23.4 хувиар өслөө. Зээлийн үлдэгдлийн өсөлтөд иргэдийн цалин, тэтгэврийн зээлийн өсөлт голлон нөлөөллөө.

Зураг 0.8. Мөнгөний нийлүүлэлт, зээлийн үлдэгдэл

Эх сурвалж: Монголбанк

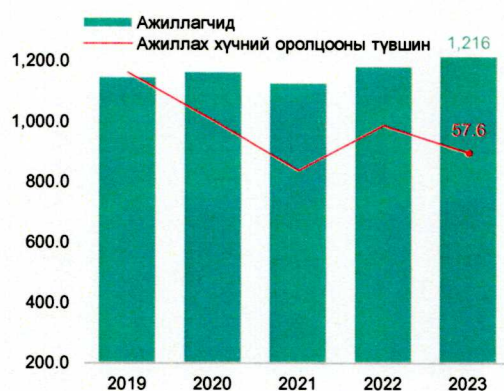
Ажил эрхлэлт, ажилгүйдэл: Ажилчдын тоо 2023 оны байдлаар өмнөх оноос 35 мянгаар, цар тахлын үеэс 70 мянгаар өсөж 1 сая 216 мянгад хүрсэн байна. Харин хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 0.2 нэгж хувиар буурч, 54.5 хувьд хүрчээ. Салбараар авч үзвэл худалдаа, үйлчилгээ, уул уурхайн салбарын ажилчид өмнөх оноос өссөн үзүүлэлттэй байна. Харин хөдөө аж ахуйн салбарын бууралтын нөлөө болон боловсруулах салбарын ажилчдын тоо буурсан нь өсөлтийг саарууллаа.

Ажиллах хүчний хувьд өмнөх оноос 19 мянгаар нэмэгдэж 1 сая 285 мянгад хүрсэн хэдий ч ажиллах хүчнээс гадуурх хүн ам өмнөх оноос 52 мянгаар өсөж 947 мянгад хүрээд байна. Ингэснээр ажиллах хүчний оролцооны түвшин өмнөх оноос 1 нэгж хувиар буурч 57.6 хувьд хүрчээ.

Харин ажилгүй иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 15 мянгаар буюу 18 хувиар буурч 69 мянгад хүрснээр ажилгүйдлийн түвшин өмнөх оны мөн үеэс 1.3 нэгж хувиар буурч 5.4 хувь болоод байна.

Зураг 0.9. Хөдөлмөрийн үзүүлэлт

1. Ажилчдын тоо, ажиллах хүчний оролцооны түвшин (мянган хүн, хувь)

2. Ажилчдын тооны өөрчлөлт, салбараар (мянган хүн)

Эх сурвалж: Үндэсний Статистикийн Хороо

Гадаад худалдаа: Экспортын барааны урсгал нэмэгдэж, импортын барааны үнийн өсөлт бага байснаар 2023 онд гадаад худалдааны тэнцэл өмнөх оноос 23 хувиар өсөж, 5.9 тэрбум ам.долларын ашигтай гарлаа. Экспорт 15.2 тэрбум ам.долларт хүрч, өмнөх оноос 17 хувиар, импорт 9.3 тэрбум ам.долларт хүрч, өмнөх оноос 6 хувиар тус тус өслөө.

Засгийн газраас 2023 онд экспортын биет хэмжээг цар тахлын өмнөх түвшинд хүргэх зорилт тавьж ажилласан бөгөөд энэ хүрээнд гадаад валютын улсын нөөц, экспортыг нэмэгдүүлэх чиглэлд ашигт малтмал тээвэрлэх, экспортлох үйл ажиллагааны зохион байгуулалтыг сайжруулах, төрийн өмчит хуулийн этгээдүүдэд онцгой дэглэм тогтоож, компанийн үйл ажиллагаа бүтэц зохион байгуулалтыг сайжруулах, уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг биржийн үйл ажиллагааг эхлүүлэх зэрэг ажлуудыг хэрэгжүүллээ. Мөн хилийн Гашуунсухайт, Шивээхүрэн боомтуудад чингэлэг тээврийн терминал байгуулж, автомат удирдлагатай тээврийн хэрэгсэл ашиглалтад нэвтэрсэн зэрэг хүчин зүйлсийн үр дүнд Монгол улс 2023 онд 69.6 сая тонн нүүрс экспортолж, экспортын голлох бүтээгдэхүүний биет хэмжээ цар тахлын өмнөх түвшинд амжилттай хүрлээ.

Оюутолгойн бүлэг ордын нийт нөөцийн 80 гаруй хувийг бүрдүүлдэг, ил уурхайтай харьцуулахад эрдсийн өндөр агуулгатай гүний уурхай 2023 онд ашиглалтад орсонтой холбоотойгоор зэсийн баяжмалын экспорт 2023 онд 1,525 мянган тоннд хүрч, 2016 оноос хойших дээд хэмжээнд хүрлээ. Газрын тосны экспорт 2023 онд 4.7 сая баррельд хүрч, өмнөх оноос 2 дахин өсөхөд цар тахлаас шалтгаалан 2022 оны эхний хагас жилд хаагдаад байсан Дорнод аймаг дахь хилийн боомтуудын үйл ажиллагаа 2023 онд тогтворжсон нь нөлөөллөө. Мөн төмөр замын зохион байгуулалт сайжирсантай холбоотойгоор төмрийн хүдрийн экспорт 5.6 сая тоннд хүрч нэмэгдлээ.

Махны экспортыг нэмэгдүүлэх, хувийн хэвшил бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилтын хүрээнд Засгийн газраас махны экспортод тавих хязгаарлалтыг цуцалж, "Экспортын гэрчилгээний нэг цонхны цахим систем"-ийг нэвтрүүлснээр 2023 онд

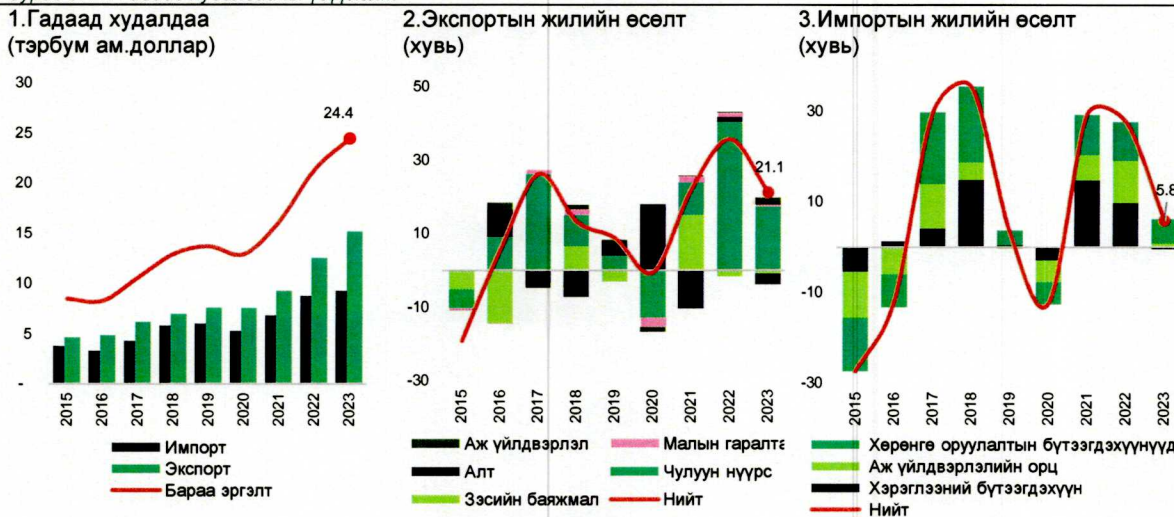
махны экспорт 309 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оноос 6 дахин нэмэгдлээ. Мөн боловсруулаагүй арьс, ширний экспортыг хориглох тухай Засгийн газрын 2013 оны 300 дугаар тогтоолын шийдвэрийг 2023 оны 372 дугаар тогтоолоор хүчингүй болгосноор 2013 оноос хойш 10 дахин буураад байсан арьс, ширний экспорт 2023 онд 3.5 сая ам.долларт хүрч, ОХУ, Турк, Итали, Узбекистан улсууд руу түүхий арьс, шир экспортолж эхэллээ.

2023 онд импорт 0.5 тэрбум ам.доллараар өссөний 5 орчим хувийг үнийн өсөлт бүрдүүлж, импортын барааны үнийн өсөлтийн дарамт бага байлаа. Үүнд БНХАУ-ын инфляцын бууралт, ОХУ-Украин хоорондын геополитикийн тогтворгүй байдлаас үүдэн эрчимтэй өсөөд байсан нефтийн бүтээгдэхүүн, бордоо, үр тарианы үнэ 2023 онд тогтворжиж, буурсан нь голлох нөлөөг үзүүллээ.

Уул уурхай, тээвэр, боловсруулах үйлдвэрийн салбарын өсөлтийг дагаж тоног төхөөрөмж, машин механизм, дизелийн түлшний импорт өндөр байсан нь импортын өсөлтөд голлох нөлөөг үзүүллээ. Тухайлбал, нүүрсний тээвэрлэлт нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор дизелийн түлшний импорт 2023 онд 1,090 мянган тоннд хүрч, өмнөх оноос 39.0 хувиар өссөн бол хүнс, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн зориулалттай тоног төхөөрөмжийг импортын барааны гаалийн албан татвараас чөлөөлснөөр тус барааны импорт 2023 онд 255 сая ам.доллар болж, өмнөх оноос 55.8 хувиар өслөө. Тонног төхөөрөмжийн өсөлт цаашид дотоодын боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжихээр байна.

Эдийн засгийн идэвхжил нэмэгдэж, өрхийн бодит орлого болон зарлага өссөнөөр 2023 онд хүнсний бус хэрэглээний бүтээгдэхүүн, тэр дундаа суудлын автомашины импорт өндөр байв.

Зураг 0.11. Гадаад худалдааны үзүүлэлт

Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар
Тэмдэглэл: Импортын бараа, бүтээгдэхүүнийг хэрэглээний зориулалтаар ангилав.

Төлбөрийн тэнцэл: Засгийн газраас гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн цогц арга хэмжээнүүдийн үр дүнд экспорт нэмэгдэж, төлбөрийн тэнцэл 2023 оны эцэст 1.5 тэрбум ам.долларын ашигтай гарлаа. Төлбөрийн тэнцэл ашигтай гарснаар гадаад валютын улсын нөөц 2023 оны эцэст 4,921 сая ам.долларт хүрч нэмэгдэж, 2022 оны эцэст 6 хувиар сулраад байсан төгрөгийн бодит үйлчилж буй ханш 2023 оны эцэст өмнөх оноос 14 хувиар чангарсан байна. Экспорт өссөнтэй холбоотойгоор 2023 онд урсгал данс 2007

оноос хойш анх удаа ашигтай гарсан бол шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгал буурч, гадаад бондуудын эргэн төлөлт хийгдсэнтэй холбоотойгоор санхүүгийн дансны ашиг 2023 онд өмнөх оноос буурлаа. Монгол Улсын Засгийн газар 2023 онд Сенчири-2 болон Сенчири-3 төслүүдийн хүрээнд нийт 1 тэрбум ам.долларын бондыг олон улсын зах зээлд амжилттай арилжааллаа. Монгол Улсын Засгийн газар өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг амжилттай хэрэгжүүлснээр төсөв, төлбөрийн тэнцэлд ирэх дарамтыг бууруулж, өрийн дефолтын эрсдэлээс сэргийлж, зээлжих зэрэглэлийг 2023 онд тогтвортой хадгалж чадлаа.

Зураг 0.12. Төлбөрийн тэнцэл, гадаад валютын нөөц, төгрөгийн ханш

Эх сурвалж: Монголбанк

1.4. Макро эдийн засгийн 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн: Эдийн засгийн өсөлтийг 2024 оны эцэст 5.6 хувь¹ байхаар төсөөлж байна. Салбаруудаар авч үзвэл, Оюутолгойн гүний уурхайн олборлолтын нөлөөгөөр баяжмал дахь зэс болон алтны агуулга нэмэгдэхийн зэрэгцээ нүүрс, төмрийн хүдрийн олборлолт өсөж, уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэл нэмэгдэхээр байна. Уул уурхайн салбарын дам нөлөөгөөр тээврийн салбарын өсөлт хадгалагдах бөгөөд цалин, тэтгэвэр, тэтгэмж нэмэгдсэнээр өрхийн хэрэглээ өсөж, дотоод эдийн засгийн идэвхжил хадгалагдан улмаар худалдаа, үйлчилгээний борлуулалт нэмэгдэн эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлэхээр байна. Харин цаг агаарын таагүй нөхцөл байдлын улмаас том малын зүй бус хорогдол 2023 оны түвшнээс давж, хураасан улаан буудай өмнөх оноос буурснаар хөдөө аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл 2024 онд агшиж, өсөлтийг хязгаарлахаар байна.

Инфляц: Инфляц 2024 оны 10 дугаар сард 7.0 хувь байгаа бол оны эцэст цахилгааны тарифын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр төв банкны зорилтот түвшний дээд хязгаар орчимд байх төлөвтэй байна. Өвөлжилт, хаваржилтын нөхцөл байдал хүндэрч, 2024 оны 3 дугаар улирлын байдлаар 8.1 сая мал хорогдсон нь цаашид махны нийлүүлэлт буурах, Тяньжин боомт дээрх чингэлгийн тоо хэвийн үеийнхээс

¹ 2024 эхний 3 улирлын байдлаар эдийн засгийн өсөлт 5.0 хувь байна.

давж, бөөгнөрөл үүссэнээр импортын барааны үнэ өсөх, геополитикийн тогтворгүй байдлын улмаас дэлхийн зах зээл дээрх улаан буудай, хүнсний үнэ нэмэгдэх зэрэг гадаад, дотоод эрсдэлүүд инфляцын дарамтыг нэмэгдүүлж байна.

Гадаад худалдаа: Гадаад худалдааны тэнцэл 2024 оны эцэст 4.9 тэрбум ам.доллар байхаар тооцоолж байна. Монгол Улсын Засгийн газраас экспортыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг үргэлжлүүлэн авч хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ БНХАУ-ын хойд хэсгийн эдийн засгийн өсөлт гадаад эрэлтийг тэтгэснээр экспортын өсөлт хадгалагдаж, нийт эдийн засгийн өсөлтийг дэмжихээр байна. Экспортын голлох бүтээгдэхүүнүүд болох зэсийн баяжмал, газрын тосны дэлхийн зах зээл дээрх үнэ өсөхөөр хүлээгдэж байгаа бол коксжих нүүрс, төмрийн хүдрийн үнэ буурахаар хүлээгдэж байна. Гэсэн хэдий ч нийт нүүрсэнд агуулагдах чанар сайтай баяжуулсан нүүрсний хэмжээ нэмэгдэж байгаагаас гадна нүүрс, төмрийн хүдэр, баяжмалыг Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржээр арилжаалж эхэлсэн нь хилийн үнэд эерэг нөлөө үзүүлэхээр байна. Харин өрхийн орлого, зээл олголт нэмэгдэж, эдийн засгийн өсөлт тогтвортой байх төлөвтэй байгаа нь импортын барааны эрэлтийг өсгөхөөр байна.

Төлбөрийн тэнцэл: Төлбөрийн тэнцэл 2024 онд ашигтай гарч, гадаад валютын нөөц нэмэгдэхээр хүлээгдэж байна. Монгол Улсын Засгийн газар Хуралдай бондын өрийг 2024 оны 3 дугаар сард бүрэн төлж барагдуулсан нь төлбөрийн тэнцлийн дарамтыг буурууллаа.

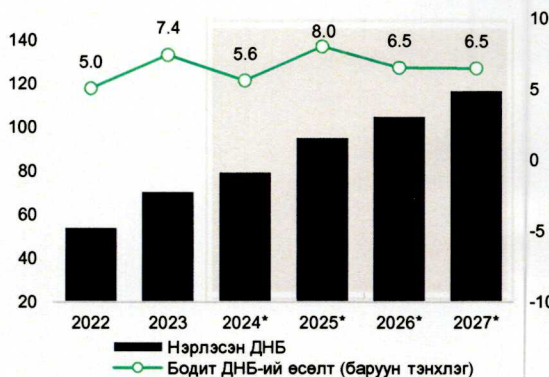
1.5. Макро эдийн засгийн 2025 оны хандлага, 2026-2027 оны төсөөлөл

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн: Эдийн засгийн өсөлтийг 2025 онд 8.0 хувь байхаар төсөөлж байна. Үүнд, Оюутолгойн гүний уурхайгаас олборлох зэсийн баяжмалын үйлдвэрлэл болон баяжмал дахь зэс, алтны агуулга нэмэгдсэнээр уул уурхайн салбар 2025 оны эдийн засгийн өсөлтийн гуравны нэгийг бүрдүүлж, экспортын орлого нэмэгдэн өсөлтийг дэмжих хүлээлттэй байна. Мөн сүүлийн 2 жил дараалан агшсан хөдөө аж ахуйн салбар сэргэж эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих төлөвтэй байна. Түүнчлэн, эдийн засгийн дотоод идэвх, худалдаа, үйлчилгээ болон уул уурхайн салбарын өсөлт хадгалагдаж, хөдөө аж ахуйн салбарын гарц нэмэгдэж, хөрш орнуудтай хийх чөлөөт худалдааны хэлэлцээр гадаад эрэлтийг тэлснээр боловсруулах салбарын өсөлт эрчимжиж, эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлнэ. Мөн хөгжлийн томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийн нөлөөгөөр барилгын салбар дах хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэнээр барилга, боловсруулах, санхүү, худалдааны салбарын үйл ажиллагааны идэвхийг дэмжиж, нийт эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлэх хүлээлттэй байна. Худалдаа, үйлчилгээний салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгж олширч, хөдөлмөр эрхлэлт нэмэгдсэн, мөн шинээр олгосон зээл өндөр өсөлттэй байгаа нь 2025 онд үйлчилгээний салбарын өсөлт тогтвортой хадгалагдах нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Харин 2026-2027 онд эдийн засгийн өсөлт 6.5 хувь орчимд байхаар төсөөлж байна. Дунд хугацаанд зэсийн баяжмал үйлдвэрлэл, нүүрсний олборлолт зэрэг голлох бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл тогтвортой үргэлжилж, уул уурхайн салбарын өсөлтийг дэмжинэ. Мөн хөдөө аж ахуй, боловсруулах, эрчим хүч, худалдаа, үйлчилгээ зэрэг уул уурхайн бус салбаруудын үйлдвэрлэл тогтвортой нэмэгдэж, эдийн засгийн өсөлтийн төлөвийг дэмжинэ.

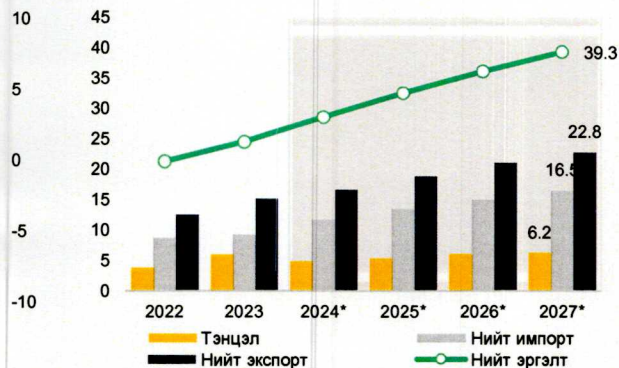
Зураг 0.13. Макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийн төсөөлөл

1. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (их наяд төгрөг, хувь)

Эх сурвалж: Тооцоолол, ҮСХ-ны статистик

2. Гадаад худалдаа (тэрбум ам.доллар)

Эх сурвалж: Тооцоолол, ГЕГ-ын статистик

Инфляц: Инфляц 2025 онд 7.2 хувь байхаар төсөөлж байна. Үүнд, эрчим хүчний салбарын либералчлалыг эхлүүлж, тарифын шинэчлэл хийгдсэн нөлөөгөөр инфляц өсөж, суурь үеийн нөлөө 1 жил хадгалагдахаар байна. Мөн Засгийн газраас дунд хугацаанд хөдөө аж ахуйн салбарт цогц шинэчлэл хийж хүнсний нийлүүлэлтийн сүлжээг нэмэгдүүлэх, валютын зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах, төсвийн алдагдлыг хязгаарлах зэрэг арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлснээр инфляц тогтвортой буурч, 2027 онд 4 хувийн орчимд хүрэх төлөвтэй байна.

Гадаад худалдаа: Гадаад худалдаа эрчимжиж, 2025 онд экспорт 18.9 тэрбум ам.доллар, импорт 13.6 тэрбум ам.долларт хүрч, гадаад худалдааны тэнцэл 5.3 тэрбум ам.долларын ашигтай гарахаар төсөөлж байна. Монгол Улсын Засгийн газраас гадаад худалдааг хөнгөвчлөх, экспортын зах зээлийг өргөжүүлэх, хилийн боомтуудын дэд бүтцийг нэмэгдүүлж, ачаа нэвтрүүлэх процессыг хөнгөвчлөх, уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлснээр экспорт жилд дунджаар 10 хувиар өсөж, 2027 онд 23 тэрбум ам.долларт хүрэхээр төсөөлж байна. Харин эдийн засгийн идэвхжилийн нөлөөгөөр үйлдвэрлэлийн завсрын хэрэглээний бүтээгдэхүүний импорт нэмэгдсэнээр нийт импорт жилд дунджаар 10 орчим хувиар нэмэгдэхээр байна. Мөн бараа, бүтээгдэхүүнийг импортлохтой холбоотой бүртгэлийг автоматжуулж, боомтын нэвтрүүлэх хүчин чадлыг өргөжүүлж, нэг боомт дээр төвлөрсөн ачааллыг бууруулснаар импортын барааны эргэлтийн хурд нэмэгдэхээр хүлээгдэж байна. Монгол Улсын гадаад худалдааны тэнцлийн ашиг 2026-2027 онд дунджаар 6 орчим тэрбум ам.доллар байх төлөвтэй байна.

Төлбөрийн тэнцэл: Засгийн газрын төлөх үүрэг бүхий гадаад үнэт цаасны хуваарьт төлбөр 2026 он хүртэл байхгүй нь төлбөрийн тэнцлийн дарамтын бууруулж байна. Экспортын орлого тогтвортой нэмэгдсэнээр төлбөрийн тэнцэл дунд хугацаанд буюу 2025-2027 онд ашигтай гарч, гадаад валютын нөөц тогтвортой нэмэгдэхээр хүлээгдэж байна.

1.6. Макро эдийн засгийн төсөөлөлд учирч болзошгүй эрсдэл

Нэг. Геополитикийн зөрчил гүнзгийрэх, хамрах хүрээ тэлэх: ОХУ-Украины нөхцөл байдал даамжрах, дэлхийн нефть, газрын тосны экспортын 35 орчим хувийг бүрдүүлдэг Газын зурвас, Израйл орчмын бүс нутгийн мөргөлдөөн хурцдах, дэлхийн худалдааны 11 орчим хувь дамжин өнгөрдөг Улаан тэнгист халдлага үргэлжлэх болон геополитикийн зөрчлийн хамрах хүрээ тэлэх зэрэг эрсдэлүүд авто бензин, улаан буудай, хүнс, эрчим хүч зэрэг манай улсын импортын голлох бараа бүтээгдэхүүний үнийг өсгөж болзошгүй байна.

Хоёр. Түүхий эдийн үнийн хэлбэлзэл: Дэлхийн эдийн засгийн тодорхой бус байдлаас шалтгаалсан эрэлт, нийлүүлэлтийн тогтворгүй байдал манай улсын экспортын голлох бүтээгдэхүүнүүдийн гадаад зах зээл дээрх үнийн хэлбэлзлийг нэмэгдүүлж, манай улсын экспортын орлогод сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна. Тухайлбал, түүхий эдийн дэлхийн зах зээлд өндөр нөлөө бүхий БНХАУ-ын үл хөдлөх хөрөнгийн салбарын уналт үргэлжилж, тус улсын эдийн засгийн өсөлт хүлээлтээс доогуур байх нь манай улсын экспортын түүхий эдийн эрэлт, үнийг бууруулах замаар экспортын орлогод сөргөөр нөлөөлж болзошгүй.

Гурав. Зуд, ган, мал, амьтны өвчин: Цаг агаарын таагүй нөхцөл байдлаас өндөр хамааралтай хөдөө аж ахуйн салбарт зудын эрсдэл нэмэгдэж, хаваржилт хүндрэх, зуншлага тааруу байх, ган тохиолдох, малын халдварт өвчин тархах эрсдэл өндөр байна. Улмаар хөдөө аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл, өрхүүдийн орлого буурах, орлогын тэгш бус байдал нэмэгдэх, инфляц нэмэгдэх эрсдэлтэй байна. Өвөлжилт, хаваржилтын нөхцөл байдал хүндэрсэнтэй холбоотойгоор 2023 онд том малын зүй бүс хорогдол 2010 оноос хойш хамгийн өндөр түвшинд хүрч нэмэгдсэн. Мөн 2024 оны эхнээс ихэнх нутгаар цас их хэмжээгээр орж, жил дараалсан зуд тохиолдож, 3 дугаар сарын 14-ний өдрийн байдлаар улсын хэмжээнд 4.7 сая толгой мал хорогдоод байгаа бөгөөд цаашид нэмэгдэх эрсдэлтэй байна. Малын зүй бус хорогдол өндөр байгаа нь нийлүүлэлтийн шалтгаантайгаар махны үнэ нэмэгдэх, хүнсний инфляц өсөх дарамтыг нэмэгдүүлж байна.

Дөрөв. Эрчим хүчний тасралтгүй, найдвартай байдал: Эрчим хүч нь эдийн засаг, нийгмийн тогтвортой байдлыг хангах суурь хүчин зүйл боловч манай улс дотоодын цахилгаан хүчний хэрэглээг бүрэн хангаж чадахгүй, 20 орчим хувийг хөрш орнуудаас худалдан авч хэрэглэж байна. 2023 оны 12 дугаар сард ОХУ-ын 2 станцад гэмтэл гарснаар Монгол Улс руу нийлүүлэх эрчим хүчийг хязгаарлах тухай мэдэгдсэн ба энэ нь манай улсад эрчим хүчний тасалдал үүсэх эрсдэл өндөр байгааг харуулж байна. Мөн манай улсын эрчим хүчний хангамж нь төвлөрсөн системтэй ба станцуудын насжилт өндөр, түгээлтийн шугам, тоног төхөөрөмжийн дийлэнх нь хуучирч, элэгдсэн эрсдэлтэй нөхцөлд ажиллаж байна. Эрчим хүчний тасалдал нь бодит салбаруудын үйл ажиллагаа, нийт эдийн засгийн бүтээмжийг хязгаарлах эрсдэлтэй.

Тав. Зээлжих зэрэглэл буурах болон аливаа төрлийн хориг: Хөрш орнуудыг хамарсан геополитикийн хүндрэлтэй асуудлууд өрнөж буй энэ үед манай улс аливаа төрлийн хоригт өртөхгүй байх, зээлжих зэрэглэлийг үргэлжлүүлэн сайжруулах хүрээнд олон улсад баримталж буй дүрэм журмуудыг мөрдөж, зээлжих зэрэглэл тогтоодог болон хориг арга хэмжээ авах эрх бүхий олон улсын байгууллагуудад хүргүүлэх холбогдох үнэлгээний тайлангуудыг сайтар бэлтгэх нь

зүйтэй байна. Зээлжих зэрэглэл буурч, аливаа хоригт орсон тохиолдолд гадаадын хөрөнгө оруулалт, зээлийн урсгал буурах, төлбөр тооцоо саатах зэрэг эрсдэлүүд үүсэж болзошгүй.

Зургаа. Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан байгалийн гамшигт үзэгдлүүд: Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан хүнсний үнийн өсөлт манай улсын инфляцыг өсгөж болзошгүй байна. Дэлхийн цаг уурын байгууллага болон уур амьсгалын судалгаа хийж буй бусад байгууллагууд олон жилийн ажиглалт, судалгаанд үндэслэн дэлхийн уур амьсгал дулаарч байна гэж дүгнэжээ (ТТБЗ, 2024). Уур амьсгалын өөрчлөлтийн улмаас дэлхийн олон бүс нутагт хэт халалт, хэт хүйтрэлт, хүчтэй хар шуурга, аадар бороо, үер, хөрсний гулгалт зэрэг байгаль цаг уурын гамшигт болон аюулт үзэгдлийн тоо нэмэгдэж байна. Уур амьсгалын өөрчлөлт Ази тивд загас агнуур, газар тариалангийн гарц, мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэлийг бууруулах, хүнсний аюулгүй байдалд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй бөгөөд хэрвээ дундаж температур 1-ээс 4 Цельсээр нэмэгдсэн тохиолдолд дэлхийн будааны гол экспортлогч Энэтхэг улсын будааны үйлдвэрлэл 10-аас 30 хувиар буурах, эрдэнэ шишийн гарц 25-аас 70 хувиар буурах эрсдэлтэй гэж үзжээ (IPCC, 2022²). Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан байгалийн гамшигт үзэгдлүүдийн нөлөөгөөр олон улсад тээвэр логистикийн саатал үүсэх, хүнсний болон бусад бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт буурах, үнэ өсөх, улмаар манай улсын импортын инфляцын дарамт нэмэгдэх эрсдэлтэй байна.

1.7. Макро эдийн засгийн төлөв байдал, дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн үзүүлэлтийг тооцоход хэрэглэсэн аргачлал, тооцооны үндэслэл

Макро эдийн засгийн төлөв байдал, дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн үзүүлэлтүүдийн тооцоо, төсөөллийг Олон Улсын Валютын Сангийн Макро эдийн засгийн тооцооллын Санхүүгийн програмчлал (Financial Programming) загварыг суурь болгон эконометрикийн төсөөлөл хийх аргачлалд үндэслэн боловсруулав. Томоохон төслүүдийн эдийн засагт үзүүлэх нөлөөг салбар хоорондын тэнцэл болон хагас бүтцийн GAP шинжилгээний аргачлалаар үнэлэн, санхүүгийн програмчлалд тулгуурлан боловсруулсан суурь загвартай нэгтгэн макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийн уялдаа, нийцлийг ханган төсөөллийг боловсруулсан. Мөн уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа эрхлэгч томоохон аж ахуйн нэгжүүдийн бизнес төлөвлөгөөний дунд, урт хугацааны мэдээллийг тооцоо, төсөөлөл боловсруулахад ашиглав.

² The Intergovernmental Panel on Climate Change, Sixth Assessment Report, Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability

ХОЁР. МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН 2025 ОНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ, 2026-2027 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨӨЛЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ

Хүснэгт 2.1. Монгол Улсын Нэгдсэн төсвийн 2025 оны Төсвийн хүрээний мэдээгдэл (тэрбум төгрөг)

Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт	Төсвийн хүрээний мэдэгдэл	Төсвийн төсөөлөл	
	2025 он	2026 он	2027 он
1 Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний бодит өсөлтийн хэмжээ /хувь/	8.0	6.5	6.5
2 Хэрэглээний үнийн өсөлтийн түвшин	7.2	5.0	4.0
3 Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын доод хэмжээ /тэрбум төгрөг/	33,470.0	34,755.6	38,263.0
ДНБ-д эзлэх хувь	35.2	33.2	32.8
4 Нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	33,470.0	34,755.6	38,263.0
ДНБ-д эзлэх хувь	35.2	33.2	32.8
5 Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл /тэрбум төгрөг/	0.0	0.0	0.0
ДНБ-д эзлэх хувь	0.0	0.0	0.0
6 Нэгдсэн төсвийн суурь зарлагын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	30,141.6	32,661.5	35,927.6
ДНБ-д эзлэх хувь	31.7	31.2	30.8
7 Нэгдсэн төсвийн суурь тэнцэл /тэрбум төгрөг/	3,328.4	2,094.1	2,335.4
ДНБ-д эзлэх хувь	3.5	2.0	2.0
8 Засгийн газрын өрийн нийт хэмжээ /тэрбум төгрөг/	52,255.5	52,352.9	52,547.2
ДНБ-д эзлэх хувь	55.0	50.0	45.0
9 Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу төсвөөс хуваарилах зардлын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	2,572.3	2,850.4	2,931.8
ДНБ-д эзлэх хувь	2.7	2.7	2.5

ГУРАВ. ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГЫГ ХАНГАСАН БАЙДАЛ

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт заасны дагуу төсвийн хүрээний мэдэгдэл нь дараах төсвийн тусгай шаардлагуудыг хангаж байна.

Нэгдсэн төсвийн орлогыг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцдог байх. Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд тусгасан гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн тэнцвэржүүлсэн үнийг олон улсын нэр хүнд бүхий санхүүгийн мэдээллийн байгууллагуудаас гаргасан үнийн төсөөлөлд үндэслэхээс гадна макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүдтэй уялдуулан төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогыг тооцлоо. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.3.а-д заасан шаардлагын дагуу зэс, нүүрсний үнийг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцсон бөгөөд 2025 онд зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнэ тонн тутамд 7,491 ам.доллар, нүүрсний тэнцвэржүүлсэн үнэ тонн тутамд 129 ам.доллар байна.

Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.9 дэх хэсэгт 2025 оны төсвийн жилээс эхлэн нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь тухайн төсвийн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хоёр хувиас илүүгүй алдагдалтай, эсхүл ашигтай байна гэж заасан. Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь 2025-2027 онуудад дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 0 хувьтай тэнцүү буюу алдагдалгүй байхаар байгаа нь хуулийн шаардлагыг хангаж байна.

Хүснэгт 3.1. Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн төсөөлөл (ДНБ-д эзлэх хувь)

	2025	2026	2027
Хуулийн хязгаар	-2.0	-2.0	-2.0
Төсөөлөл	0.0	0.0	0.0

Нэгдсэн төсвийн суурь тэнцэл. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.2 дахь заалтад нэгдсэн төсвийн суурь тэнцэл нь тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хоёр буюу түүнээс дээш хувийн ашигтай байна гэж заасан. Нэгдсэн төсвийн суурь тэнцэл 2025 онд 3.5 хувь, 2026 онд 2.0 хувь, 2027 онд 2.0 хувь тус тус ашигтай байхаар байгаа нь хуулийн шаардлагыг хангаж байна.

Хүснэгт 3.2. Нэгдсэн төсвийн суурь тэнцлийн төсөөлөл (ДНБ-д эзлэх хувь)

	2025	2026	2027
Хуулийн хязгаар	2.0	2.0	2.0
Төсөөлөл	3.5	2.0	2.0

Засгийн газрын өрийн нэрлэсэн дүнгээр илэрхийлэгдсэн үлдэгдэл. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.4 дахь хэсэгт нэрлэсэн дүнгээр илэрхийлсэн Засгийн газрын өрийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь хэмжээг 60 хувиас хэтрүүлэхгүй байна” гэж заасан. Засгийн газрын өрийн нэрлэсэн дүнгээр илэрхийлсэн үлдэгдэл 2025 онд 55 хувь, 2026 онд 50 хувь, 2027 онд 45 хувь болгон бууруулж хуульд заасан хязгаарт байхаар байна.

Хүснэгт 3.3. Засгийн газрын өрийн төсөөлөл, нэрлэсэн дүнгээр (ДНБ-д эзлэх хувь)

	2025	2026	2027
Хуулийн хязгаар	60.0	60.0	60.0
Төсөөлөл	55.0	50.0	45.0

ДӨРӨВ. ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙ ТӨСӨӨЛӨЛ

4.1. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны гүйцэтгэл

4.1.1. Төсвийн орлого

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлого 2023 оны гүйцэтгэлээр 24,387.1 тэрбум төгрөгт хүрч, төлөвлөсөн хэмжээнээс 5.8 хувиар буюу 1,347.5 тэрбум төгрөгөөр давсан байна.

Хүснэгт 4.1 Төсвийн орлого (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлт	2021	2022	2023
Тэнцвэржүүлсэн орлого	12,711.4	17,126.9	23,294.9
Татварын орлого	11,299.9	15,459.0	21,484.2
Татварын бус орлого	1,411.5	1,667.9	1,810.7

4.1.2. Төсвийн зарлага

Монгол улсын нэгдсэн төсвийн зарлага ба цэвэр зээлийн дүн 2023 оны гүйцэтгэлээр 22,509.0 тэрбум төгрөгийн буюу төлөвлөгдсөн хэмжээнээс 93.0 хувийн, улсын төсвийн зарлага 16,079.8 тэрбум төгрөгийн буюу төлөвлөгдсөн хэмжээнээс 94.9 хувийн гүйцэтгэлтэй гарсан байна.

Хүснэгт 4.2 2023 оны Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн зарлагын гүйцэтгэл, томсгосон ангиллаар (тэрбум төгрөг)

Төсвийн төрөл	Нийт зарлага ба цэвэр зээл	Урсгал зардал				Хөрөнгийн зардал	Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл
		Цалин хөлс	БҮ-ний бусад	Зээлийн хүү	Татаас, шилж.		
Нэгдсэн төсөв	22,509.0	2,327.5	2,757.9	1,150.0	10,856.0	5,188.2	229.4
Улсын төсөв	16,079.8	1,875.6	1,738.9	1,092.6	7,253.5	3,951.9	167.3
ОН-ийн төсөв	4,336.3	413.4	1,166.8	57.4	1,394.3	1,236.3	68.2
НДС	4,035.0	32.3	9.8	0.0	3,994.6	0.0	-1.1
ЭМДС	1,598.0	6.2	43.8	0.0	1,552.8	0.0	-4.8
Ирээдүй өв сан	1,488.1	0.0	0.0	0.0	1,488.1	0.0	0.0

4.2. Монгол Улсын 2024 оны нэгдсэн төсвийн хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

4.2.1. Төсвийн орлого

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлого 2024 оны 10 дугаар сарын гүйцэтгэлээр 25,455.6 тэрбум төгрөгт хүрч, төлөвлөсөн хэмжээнээс 902.4 тэрбум төгрөгөөр бага төвлөрсөн байна.

Хүснэгт 4.3. Нэгдсэн төсвийн орлогын 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлт	2024.10 сар төлөвлөсөн	2024.10 сар гүйцэтгэл	2024 хүлээгдэж буй гүйцэтгэл
Нийт орлого	26,358.0	25,455.6	30,639.5
Тогтворжуулалтын сан	418.4	399.0	479.6
Тэнцвэржүүлсэн орлого	24,922.6	23,867.0	28,872.5

Төсвийн нийт орлого 2024 онд 30.6 их наяд төгрөг, тэнцвэржүүлсэн орлого 28.9 их наяд төгрөг байхаар хүлээгдэж байна. Энэ онд уул уурхайн бүтээгдэхүүний

биржийн үйл ажиллагааг дэмжих, хилийн боомтын дэд бүтцийг хөгжүүлэх, экспортыг эрчимжүүлэх, татварын бүртгэл, хамрагдалтыг сайжруулах чиглэлд арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Энэ хүрээнд хэрэгжүүлсэн ажлын үр дүнд 2024 оны 10 дугаар сарын байдлаар эрдэс бүтээгдэхүүний экспорт өсөж, нүүрсний экспорт сая 68.5 тоннд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 26.0 хувиар өссөн байна.

4.2.2. Төсвийн зарлага

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын гүйцэтгэл 2024 оны 10 дугаар сарын байдлаар 22,344.0 тэрбум төгрөг буюу төлөвлөснөөс 82.2 хувийн гүйцэтгэлтэй гарлаа. Нэгдсэн төсвийн 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл 30,487.9 тэрбум төгрөгт хүрэхээр байна. Үүнээс төсвийн нийт урсгал зардлын хүлээгдэж буй гүйцэтгэл 22,470.8 тэрбум төгрөг бөгөөд төрөөс иргэдэд олгодог нийгмийн даатгалын болон халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж 33.9 хувь, төрийн албан хаагчдад олгох цалин хөлс 24.1 хувь, төсвийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг хангахтай холбоотой урсгал зардал 16.9 хувь, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж 6.9 хувь, гадаад болон дотоодын зээлийн хүүгийн төлбөр 5.2 хувь, төрөөс иргэд болон аж ахуйн нэгжид олгох хөнгөлөлт, урамшуулал, татаас 4.0 хувь, гүйцэтгэлээр санхүүждэг эрүүл мэнд, боловсролын салбарын урсгал зардал 1.6 хувийг тус тус эзэлж байна. Нэгдсэн төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардлын 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл 8,066.2 тэрбум төгрөг бөгөөд барилга байгууламж 65.6 хувь, тоног төхөөрөмж 8.7 хувь, их засвар 2.2 хувь, стратегийн нөөц хөрөнгө 0.1 хувь, бусад хөрөнгө 23.4 хувийг тус тус бүрдүүлж байна.

Хүснэгт 4.4. Нэгдсэн төсвийн зарлагын 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлт	2024 онд батлагдсан	2024.10 сар төлөвлөсөн	2024.10 сар гүйцэтгэл
Нийт зарлага	30,487.9	27,167.2	22,344.0
Урсгал зардал	22,470.8	19,483.4	17,381.0
Хөрөнгийн зардал	8,066.2	7,419.8	4,657.4
Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл	-49.1	264.0	305.6

4.3. Нэгдсэн төсвийн үзүүлэлт

Хүснэгт 4.5. Төсвийн нэгдсэн үзүүлэлтүүд (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлт	2022	2023	2024	2025
	Гүйцэтгэл	Гүйцэтгэл	Батлагдсан	ТХМ
Тэнцвэржүүлсэн нийт орлого	17,126.9	23,294.9	28,872.5	33,470.0
Төсвийн нийт зарлага	18,159.7	22,509.0	30,487.9	33,470.0
Төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл	-1,032.7	785.9	-1,615.4	0.0
<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	-2.0	1.1	-2.0	0.0

5.1. Монгол Улсын 2025-2027 оны төсвийн орлого, зарлагын төсөөлөл

Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого 2025 онд 33,471.6 тэрбум төгрөг, 2026 онд 34,755.6 тэрбум төгрөг, 2027 онд 38,263.0 тэрбум төгрөг байхаар тооцооллоо.

Хүснэгт 5.1. Нийт тэнцвэржүүлсэн орлогын дүн (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлт	2025 төсөөлөл	2026 төсөөлөл	2027 төсөөлөл
Тэнцвэржүүлсэн орлого	33,470.0	34,755.6	38,263.0

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 2025 онд 33,471.6 тэрбум төгрөг болж, 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээс 2,983.7 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэхээр тооцооллоо.

Хүснэгт 5.2. Төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээ (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлт	2025 төсөөлөл	2026 төсөөлөл	2027 төсөөлөл
Нийт зарлагын дээд хэмжээ	33,470.0	34,755.6	38,263.0

ТАВ. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, БАРИМТЛАХ СТРАТЕГИ

5.1. Засгийн газрын өр

5.1.1. Засгийн газрын өр

Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар нэрлэсэн дүнгээр 30.8 их наяд төгрөг, өнөөгийн үнэ цэнээр ДНБ-ний 38.6 хувьтай тэнцэж байгаа нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан Засгийн газрын өрийн тусгай шаардлага болох 2023 онд 65.0 хувиас хэтрэхгүй байх гэсэн заалтыг хангасан.

Хүснэгт 5.1. Засгийн газрын өрийн бүтэц /тэрбум ₮/

ӨРИЙН ХЭРЭГСЭЛ	2023.12.31	2024.12.31 ХБГ	2025.12.31 Төсөөлөл
Засгийн газрын дотоод өр	234.1	437.3	426.7
Дотоод үнэт цаас	234.1	437.3	426.7
Засгийн газрын гадаад өр	29,372.1	31,772.4	33,463.1
Гадаад үнэт цаас	9,371.7	9,086.1	8,998.3
Гадаад зээл	20,902.9	22,686.3	24,464.8
Засгийн газрын бусад өр	1,275.3	2,996.4	6,603.2
Засгийн газрын өрийн баталгаа	29.5	1,985.4	5,792.2
Орон нутгийн өр	4.5	1,011.0	811.0
Барих-шилжүүлэх концесс	230.9	-	-
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН НИЙТ ӨР	30,773.5	35,206.2	40,493.0
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨР (ӨҮЦ)	26,582.9	30,658.0	35,588.3
Хуулиар тогтоосон өрийн хязгаар	65.0%	60.0%*	60.0%*
Засгийн газрын өр / ДНБ	44.7%	44.4%	42.6%

Тэмдэглэл: * - Нэрлэсэн дүнгээр хязгаарыг тооцов.

Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаанаар Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсны дагуу 2024 оноос эхлэн Засгийн газрын өрийн хязгаарыг өнөөгийн үнэ цэнээр тооцдог байсныг өөрчлөн нэрлэсэн дүнгээр тооцохоор болсон. Үүний дагуу Засгийн газрын өрийн нэрлэсэн дүнгээр илэрхийлэгдсэн үлдэгдлийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ 2024 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр 44.4 хувьтай, 2025 оны төсөөллөөр 42.6 хувьтай тус тус тэнцэхээр байна. Ингэснээр Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан 2024 оны Засгийн газрын өрийн тусгай шаардлага 60 хувиас хэтрэхгүй байх шаардлагыг хангахаар байна.

Засгийн газрын өрийн үйлчилгээний төлбөрт 2023 онд нийт 3,243.3 тэрбум төгрөгийг төлснөөс үндсэн төлбөрт 2,152.6 тэрбум төгрөг, хүүгийн төлбөр 1,092.6 тэрбум төгрөгийг тус тус төлсөн. Мөн 2024 онд нийт 2,719.5 тэрбум төгрөг төлөхөөр хүлээгдэж байгаагаас 1,545.9 тэрбум төгрөгийг үндсэн төлбөрт, 1,173.6 тэрбум төгрөгийг хүүгийн төлбөрт төлөхөөр байна.

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төсөлд Засгийн газрын өрийн үйлчилгээний төлбөрт нийт 3,008.9 тэрбум төгрөг төлөхөөс 1,705.5 тэрбум төгрөгийг үндсэн төлбөрт, 1,303.4 тэрбум төгрөгийг хүүгийн төлбөрт төлөх төсөөлөлтэй байна. Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны хуваарьт үндсэн төлбөр

2025 онд байхгүй боловч нэгдсэн төсвийн суурь тэнцлийн ашгаар 243.1 тэрбум төгрөг хүртэлх гадаад бондын төлбөрөөс буцаан худалдан авалт хийхээр төсөөлсөн.

Хүснэгт 5.2. Засгийн газрын өрийн бүтэц /тэрбум ₮/

Өрийн үйлчилгээ	2023	2024	2025
Үндсэн төлбөр	2,152.6	1,545.9	1,705.5
Гадаад бонд*	391.4	178.5	243.1
Гадаад зээл	959.8	1,229.9	1,454.9
Дотоод бонд	801.4	137.5	7.5
Хүүгийн төлбөр	1,092.6	1,173.6	1,303.4
Гадаад бонд	553.0	556.2	576.8
Гадаад зээл	459.9	610.0	681.4
Дотоод бонд	79.7	7.5	45.2
НИЙТ	3,243.3	2,719.5	3,008.9

5.1.2. Засгийн газрын гадаад зээл

Засгийн газрын зүгээс 1991-2024.ИИ улирал хүртэл нийт 22 зээлдүүлэгчээс 8,651.7 сая ам.доллартой тэнцэх хэмжээний гадаад зээлийг ашиглаж 355 төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд ашигласан байна. Үүнээс нийт 2,373.4 сая ам.долларыг эргэн төлж, Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл 2024 оны ИИ улирлын байдлаар 6,101.7 сая ам.доллар буюу 20,630.2 тэрбум төгрөгтэй тэнцэж байна.

Хүснэгт 13. Засгийн газрын гадаад зээл, зээлдүүлэгчээр, тэрбум төгрөг

Зээлдэгчээр	2023.У4	2024.У3
Олон талт	11,369.0	11,336.0
Азийн хөгжлийн банк	7,092.9	7,128.4
Дэлхийн банк	2,784.0	2,752.6
Азийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын банк	704.8	685.7
Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк	274	332.9
Олон улсын валютын сан	248.1	160.6
Европын хөрөнгө оруулалтын банк	107.6	127.8
Хөдөө аж ахуйн хөгжлийн олон улсын сан	93.3	88.3
Нордикийн хөгжлийн сан	64.3	59.7
Хоёр талт	9,533.9	9,294.2
Бүгд Найрамдах Хятад Ард улс	3,539.5	3,547.1
Япон улс	3,362.3	2,864.7
Бүгд Найрамдах Солонгос улс	775.0	924.9
Бүгд Найрамдах Энэтхэг улс	780.2	862.4
Бүгд Найрамдах Австри улс	304.7	352.2
Бүгд Найрамдах Франц улс	256.1	309.4
Холбооны бүгд Найрамдах Герман улс	305.5	284.1
Бүгд Найрамдах Польш улс	81.2	78.4
Кувейт сан	48.5	42.3
Бельгийн Вант улс	27.1	25.9
Испанийн Вант улс	3.6	2.8
Бүгд Найрамдах Беларусь улс	49	0
Арабын Нэгдсэн Эмират улс	1.2	0
Нийт	20,902.9	20,630.2

Засгийн газрын гадаад зээлийг зээлдүүлэгчээр ангилбал олон талт зээлдүүлэгчийн зээлийн үлдэгдэл 2024 оны эхний хагас жилийн байдлаар 11,336.0 тэрбум төгрөг, үүнээс Азийн хөгжлийн банк 62.9 хувийг, Дэлхийн банк 24.3 хувийг тус тус эзэлж байгаа бол хоёр талт зээлдүүлэгч улсаас авсан зээлийн үлдэгдэл 9,294.2 тэрбум төгрөг, үүнээс БНХАУ-аас 31.3 хувийг, Япон улсаас 25.3 хувийг тус тус авсан байна.

Гадаад зээлийн ашиглалтаас төслийн зээлийн хүрээнд 5,919.4 сая ам.доллар, хөтөлбөрийн зээлийн хүрээнд 2,555.7 сая ам.доллартой тэнцэх хэмжээгээр зарцуулсан бөгөөд гадаад төслийн зээлийн ашиглалтын 39.5 хувийг барилгын ажил, 26.2 хувийг тоног төхөөрөмж, 14.4 хувийг үйл ажиллагааны зардал, 12.7 хувийг зөвлөх үйлчилгээний зардал, 5.1 хувийг магадалшгүй зардалд, үлдсэн 2.1 хувийг санхүүгийн шимтгэлд зарцуулсан байна.

5.1.3. Засгийн газрын гадаад үнэт цаас

Засгийн газраас олон улсын зах зээлд арилжаалсан гадаад үнэт цаасны үлдэгдэл 2024 оны эхний хагас жилийн байдлаар 8,716.3 тэрбум төгрөг буюу 2,578.0 сая ам.доллартой тэнцэж байна.

Хүснэгт 5.3. Гадаад үнэт цаас (тэрбум төгрөг)

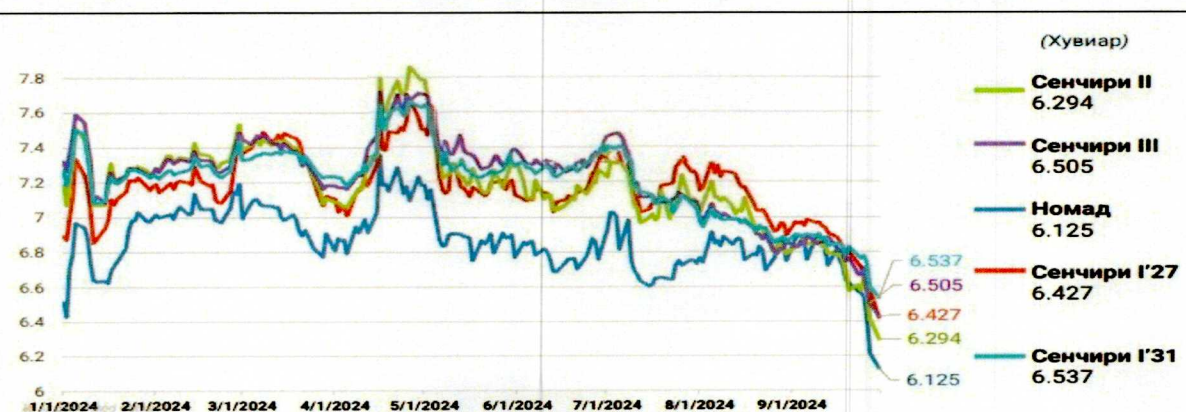
№	Гадаад үнэт цаас	Хүү	Хугацаа	Үлдэгдэл
1	Номад	5.125%	5.5 жил	1,954.2
2	Сенчири-2027	3.500%	6 жил	1,690.5
3	Сенчири-2028	8.650%	5 жил	2,197.7
4	Сенчири-2029	7.875%	5.5 жил	1,183.4
5	Сенчири-2031	4.450%	10 жил	1,690.5
НИЙТ				8,716.3

Эх сурвалж: Сангийн яам

Засгийн газрын өрийн удирдлагын 2023-2025 оны стратегийн баримт бичигт заасны дагуу шинээр гадаад үнэт цаас гаргасан тохиолдолд зөвхөн дахин санхүүжилт буюу өрийн зохицуулалтын хүрээнд гаргах бөгөөд төсөл хөтөлбөр санхүүжүүлэх, төсвийн алдагдал санхүүжүүлэх зорилгоор гадаад үнэт цаас гаргахгүй байхаар заасан.

Олон улсын зах зээл гаргасан Монгол Улсын гадаад үнэт цаасны хоёрдогч зах зээл дээрх өгөөжийг доорх графикт харуулав.

Зураг 5.4. Гадаад үнэт цаас олон улсын зах зээл дээрх өгөөж 2024.09.30-ны байдлаар

Эх сурвалж: Блүүмбэрг терминал

Засгийн газраас 2021 онд авч хэрэгжүүлсэн Сенчири-1 төслийн хүрээнд Монгол Улс түүхэндээ хамгийн бага хүүтэйгээр өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн бол 2023 оны 1 дүгээр сард авч хэрэгжүүлсэн Сенчири-2 төслийн хүрээнд хөгжиж буй орнуудад хаалттай байсан зах зээлд өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн анхны орон болж, дефолтын эрсдэлээс бүрэн сэргийлж чадсан.

Харин 2023 оны 12 дугаар сард хугацаа нь тулаад байсан “Хуралдай” бондын үлдэгдэл төлбөрийг дахин санхүүжилт хийх өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг Сенчири-3 төслийн хүрээнд 2023 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдөр амжилттай авч хэрэгжүүлсэн. Энэ хүрээнд 350.0 сая ам.долларын Сенчири-3 бондыг 7.875 хувийн хүүтэй 5.5 жилийн хугацаатайгаар 2023 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдөр олон улсын санхүүгийн зах зээл дээр арилжаалж, 2024 оны 3 дугаар сард эргэн төлөгдөх хуваарьтай “Хуралдай” бондын үлдэгдэл 339.5 сая ам.долларыг дахин санхүүжүүлж, үлдсэн хэсгийг төрийн сангийн мөнгөн хөрөнгийн үлдэгдлээс төлж барагдуулсан.

Түүнчлэн Сенчири-3 бондын хүүгийн түвшин дэх Монгол Улсын Засгийн газрын эрсдэлийн түвшин буюу “spread” мөн түүхэндээ хамгийн бага буюу 2.3 хувь болсон нь Засгийн газрын өмнө гарган арилжаалж байсан гадаад бондуудын эрсдэлийн дундаж түвшин болох 5.5 хувиас 2 дахин багассан үзүүлэлт юм.

Сенчири-1, 2, 3 өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр 2022-2024 онд төлөгдөх хуваарьтай байсан Чингис, Гэрэгэ, Хуралдай бондуудын нийт 2,200.0 сая ам.долларын төлбөрийг төлбөрийн тэнцэл, улсын төсөвт дарамт үүсгэхгүйгээр шийдвэрлэсэн бөгөөд үүнээс 280.5 сая ам.долларын төлбөрийг төрийн сангийн мөнгөн хөрөнгөөс төлж барагдуулсан. Ийнхүү өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсний үр дүнд 2026 он хүртэл томоохон гадаад үнэт цаасны эргэн төлөлтүүдийг шийдвэрлээд байна.

5.1.4. Засгийн газрын дотоод өр

Дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл 2024 оны эхний хагас жилийн байдлаар 141.6 тэрбум төгрөг байгаа бөгөөд үүнээс 45.0 тэрбум төгрөг төсвийн алдагдал санхүүжүүлэх, 96.6 тэрбум төгрөг нь “Сайн хувьцаа” хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх зориулалтаар арилжаалсан үнэт цаас байна. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны арилжааг 2017 оноос зогсоогоод байгаа бөгөөд дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл 2017 оны түвшнээс 14.8 дахин буураад байна.

Засгийн газрын үнэт цаасны нээлттэй арилжааг дахин эхлүүлэх хэрэгцээ шаардлага өндөр байгаа талаар 2021 оноос хойш олон улсын байгууллагуудаас зөвлөмж, дүгнэлтийг тогтмол өгсөөр байна. Тухайлбал, Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банк болон ОУВС-ын зөвлөмжид ЗГДҮЦ-ны нээлттэй арилжааг эхлүүлж, томоохон хөрөнгө оруулагчдыг анхдагчийн арилжаанд шууд оролцох боломжоор ханган, өрсөлдөөнд суурилсан үнэ тогтоож, өгөөжийн муруйг бий болгож, жишиг хүү тогтоосноор мөнгөн хөрөнгийн урсгалыг сайжруулан Төв Банкны үнэт цаасны хэрэгцээг багасгах шаардлагатай талаар дурдсан байна.

Түүнчлэн, Үндэсний аудитын газраас Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны санхүүгийн болон төсвийн гүйцэтгэлд хийсэн аудитын нэгдсэн тайланд Засгийн газрын үнэт цаасыг анхдагч зах зээлд нээлттэй, тогтмол арилждаггүйгээс жишиг хүү болон өгөөжийн муруй зах зээлд тогтохгүй байгаа нь Засгийн газрын бонд, бусад Засгийн газрын баталгаа гаргаж буй үнэт цаасны өгөөж, эрсдэл бодитой тодорхойлогдохгүй байна. Дотоод зах зээлд ЗГДҮЦ-ны арилжааг иргэд, аж

ахуй нэгжид зориулан хөгжүүлэх, төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлж буй гадаад өр, хүүгийн зардлыг бууруулах боломж байгаа талаар тус тус дурдсан.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны судалгаагаар 2024 нэгдүгээр улирлын байдлаар үнэт цаасны зах зээлд нийт 600 зохицуулалттай этгээд, хувьцаат компани үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь 2017 оны мөн үеэс 2 дахин нэмэгдсэн, 204.9 тэрбум төгрөгийн үнэт цаас зах зээлд арилжаалагдсан нь 2018 оны мөн үеэс 4.9 дахин өссөн үзүүлэлттэй байна. Мөн үнэт цаасны данстай 2.58 сая хүн байгаа нь нийт хүн амын 73 хувь буюу 2017 оны мөн үеэс 2.8 дахин өссөн байна. Үнэт цаасны зах зээлийн арилжаанд оролцогчдын 99 хувь нь дотоодын иргэн, ААН байгаа нь дотоод үнэт цаасны арилжаа зогссон 2017 онтой харьцуулахад үнэт цаасны зах зээл харьцангуй өсөлттэй буюу хөрөнгө оруулагчдын тоо нэмэгдсэн эерэг үзүүлэлттэй байгаа нь дотоод үнэт цаас гаргахад таатай нөхцөл байдлыг үүсгээд байна.

5.2. Засгийн газрын болзошгүй өр төлбөр

“Засгийн газрын өрийн баталгаа” нь баталгаа гаргуулагч зээллэгийн төлбөрийн үүргээ гүйцэтгэж чадахгүй болсон тохиолдолд төлбөрийг баталгаа гаргуулагчийн өмнөөс төлж барагдуулахаар Засгийн газрын хүлээсэн үүрэг бөгөөд улсын төсөвт учирч болзошгүй өр төлбөрт хамаарна. Засгийн газрын өрийн баталгаатай зээллэгийн төлбөрийг Монгол Улсын Хөгжлийн банк, “Эрдэнэс Монгол” ХХК зэрэг зээл авсан байгууллагууд эргэн төлөлтийн хуваарийн дагуу хэвийн гүйцэтгэж байна.

“Эрдэнэс монгол” ХХК-д гаргасан Засгийн газрын өрийн баталгаа 2031 онд бүрэн төлөгдөх хуваарьтай байна. “Эрдэнэс Монгол” ХК 2016 оны 4 дүгээр сарын 1-ний өдөр 35.0 сая ам.долларын ЛИБОР (6 сар) +0.6 хувийн хүүтэй, 15 жилийн хугацаатай зээлийг Азийн хөгжлийн банкнаас авсан бөгөөд Засгийн газрын 2016 оны 138 дугаар тогтоолоор Засгийн газрын баталгаа гаргасан. Зээлийн үлдэгдэл 2024 оны хагас жилийн байдлаар 8.5 сая ам.доллартой тэнцэж байгаа бөгөөд 2031 онд зээл төлөгдөж дуусна.

Монгол Улсын эрчим хүчний сэргэлтийг дэмжих, зүүн бүсийн эрчим хүчний тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор Чойбалсан ДЦС-ыг өргөтгөх төсөлд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргалаа. Улсын Их Хурлын 2023 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн 90 дүгээр тогтоол, Засгийн газрын 2024 оны 03 дугаар сарын 27-ны өдрийн 133 дугаар тогтоолын дагуу БНХАУ-ын Хөгжлийн банкны 420 сая юанийн зээлийн эх үүсвэрээр хэрэгжиж буй “Чойбалсан ДЦС-ыг 50 МВт-аар өргөтгөх төсөл”-ийн санхүүжилтэд зориулж Монгол Улсын Хөгжлийн банканд 2024 оны 05 дугаар сарын 06-ны өдөр Засгийн газрын өрийн баталгааг гаргасан бөгөөд тус дулааны цахилгаан станцын өргөтгөл нь 2024 оны 06 дугаар сарын 06-ны өдөр ашиглалтад орсон. Уг зээлийн эргэн төлөлт 2031 онд төлөгдөж дуусах хуваарьтай байна.

5.3. Засгийн газрын 2023-2025 оны өрийн удирдлагын стратегийн баримт бичиг

Засгийн газрын зүгээс “Засгийн газрын өрийн удирдлагын 2023-2025 оны стратегийн баримт бичиг”-ийг боловсруулж үндсэн 6 зорилтыг дэвшүүлсэн.

Зорилт 1. Засгийн газрын гадаад зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжих төслүүдийн үр ашгийг нэмэгдүүлэх, гадаад зээлийн өрийн үйлчилгээний төсөвт үзүүлэх төлбөрийн дарамтыг бууруулна.

1.1 Эдийн засгийн бодит өсөлт болон экспортын орлогыг нэмэгдүүлэхгүй, гадаад улс орны худалдан авалтыг дэмжих замаар импортыг өсгөж, төлбөрийн тэнцэлд дарамт учруулах нөлөө бүхий Засгийн газрын гадаад зээлийн эх үүсвэрийг авч ашиглахаас татгалзах;

Засгийн газар хөгжлийн түншүүдтэй хөгжлийн хамтын ажиллагааны дунд хугацааны стратегийг тохиролцон Засгийн газрын шугамаар гадаад улс, олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагаас зээл авахдаа зээлийн ерөнхий хэлэлцээр байгуулагдсан, тусгайлсан зээлийн хэлэлцээрээр эх үүсвэр баталгаажсан, эдийн засгийн үр ашигтай төсөл, арга хэмжээ байх шаардлагыг тавьж, үргэлжилж буй төслүүдийн хувьд тухайн жилд дуусгавар болох төсөл, арга хэмжээний санхүүжилтийг бүрэн тусгах, тэргүүлэх ач холбогдолтой, амжилттай хэрэгжиж буй төсөл, арга хэмжээг дэмжих зарчмыг баримтлан ажиллаж байна.

Энэ хүрээнд Засгийн газрын гадаад зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжих төслүүдийн үр ашгийг сайжруулах, төсөвт үзүүлэх төлбөрийн дарамтыг бууруулах арга хэмжээний хүрээнд Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын Экспорт-Импорт банкттай 6 сарын турш хэлцэл хийж 2023 оны 8 дугаар сарын 17-ны өдөр “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах төсөл”-ийн 1.0 тэрбум ам.долларын зээлийн ерөнхий хэлэлцээрийн хүрээнд дэд гэрээнүүдэд гарын үсэг зурсан.

Дэд зээлийн гэрээнүүдийг байгуулснаар EPC-02, EPC-03 багц ажлын зээлийн эргэн төлөлт болох 789 сая ам.долларын үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөгдөх хугацааг дахин 7 жилээр хойшлуулж, 2023 оноос эхлэн зээлийн үндсэн төлбөрт 64.5 сая ам.доллар төлж эхлэх байсныг 13.1 сая ам.доллар болгон бууруулж, төсвийн дарамтыг багасгасан. Мөн 2018 оноос хойш хийгдэхгүй гацаанд ороод байсан EPC-02, EPC-03 багц ажлын санхүүжилт авах боломжийг бүрдүүлж төслийн бүтээн байгуулалтыг эрчимжүүлээд байна.

Түүнчлэн, Засгийн газрын гадаад зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байсан боловч бэлтгэл ажил хангагдаагүй, импортыг нэмэгдүүлж экспортыг дэмжихгүй төслүүдээс татгалзах зарчмыг баримтлан ажиллаж байна. Тухайлбал, Азийн Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байсан “Тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх-2 төсөл”, “Уур амьсгалын өөрчлөлтөд тэсвэртэй, тогтвортой мал аж ахуйг хөгжүүлэх төсөл”, Бүгд Найрамдах Польш улсын “Хүнсний ногооны үйлдвэрлэл, нэмүү өртгийн сүлжээг хөгжүүлэх төсөл” болон Бүгд Найрамдах Беларусь улсын “Улаанбаатар хотын нийтийн зориулалттай орон сууцны цахилгаан шатыг шинэчлэх” зэрэг төслүүдээс татгалзаад байна.

Зорилт 2. Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны төлбөрүүдийг эдийн засаг, төсөвт дарамт учруулахгүйгээр төлж, дахин санхүүжилтийн эрсдэлийг бууруулна.

2.1, 2.2. Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны төлбөрийг мөнгөн хөрөнгийн хуримтлалаас боломжит хэмжээгээр төлөх, өрийн зохицуулалтын арга хэмжээ, хугацаанаас нь өмнө худалдан авах, дахин санхүүжүүлэх зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;

Дахин санхүүжилтийн арга хэмжээний хүрээнд Засгийн газар 2023 онд нийт 2 удаагийн өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэн 2023-2024 онд хүлээгдэж байсан “Гэрэгэ” бондын 517.2 сая ам.доллар, “Хуралдай” бондын 600 сая ам.долларын төлбөрийг төлж барагдуулсан. Тухайлбал, 01 дүгээр сард 650 сая ам.доллартой тэнцэх “Сенчири-2” өрийн зохицуулалтын арга хэмжээний хүрээнд “Гэрэгэ” бондын 435.2 сая ам.доллар, “Хуралдай” бондын 207.5 сая ам.долларыг, 12 дугаар сард 350 сая ам.доллартой тэнцэх “Сенчири-3” өрийн зохицуулалтын арга хэмжээний хүрээнд “Хуралдай” бондын 340 сая ам.долларын төлбөрийг тус тус шийдвэрлэсэн.

Гадаад үнэт цаасны төлбөрийг мөнгөн хөрөнгийн хуримтлалаас боломжит хэмжээгээр төлөх арга хэмжээний хүрээнд 2022 оны 12 дугаар сарын 5-ны өдөр эргэн төлөгдөх хуваарьтай Чингис бондын үлдэгдэл 136.8 сая ам.долларыг 2022 оны 12 дугаар сарын 5-ны өдөр , Гэрэгэ бондын үлдэгдэл төлбөр болох 82.0 сая ам.долларыг 2023 оны 04 дүгээр сарын 28 -ны өдөр гадаад валютын албан нөөцөд дарамт учруулахгүйгээр тус тус улсын төсвөөс төлж дуусгах үйл ажиллагааг амжилттай хэрэгжүүлсэн.

Дээрх өрийн дахин санхүүжилтийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр 2026 онд хүртэлх гадаад төлбөрийн дарамтыг бүрэн шийдвэрлэж байгаа бөгөөд 2026 онд Номад бондын 578 сая ам.доллар, 2027 онд “Сенчири” бондын 500 сая ам.долларын төлбөр хүлээгдэж байна.

2.3. Улсын зээлжих зэрэглэлийг сайжруулах үүднээс зэрэглэл тогтоогч байгууллага, хөрөнгө оруулагчдыг мэдээллээр тогтмол ханган хамтарч ажиллах;

Засгийн газрын зүгээс 2023 оны 06 дугаар сард олон улсын хөрөнгө оруулагчидтай роудшоу уулзалт (non deal roadshow) зохион байгуулсан. Энэхүү уулзалтын гол зорилго нь Монгол Улсын эдийн засгийн нөхцөл байдал, Монгол Улсын Хөгжлийн банкны үнэт цаасны эргэн төлөлт болон Хуралдай бондын эргэн төлөлтийн талаар мэдээллийг хүргэсэн бөгөөд хөрөнгө оруулагчдын саналыг сонсох байсан.

Түүнчлэн, 2023 оны 05 дугаар сард олон улсын зээлжих зэрэглэл тогтоогч Фитч агентлагийн төлөөлөлтэй, 07 дугаар сард Эс энд Пи агентлагийн төлөөлөлтэй тус тус уулзалтыг зохион байгуулж, зээлжих зэрэглэл тогтоолгосон бөгөөд Монгол Улсын 2023 оны зээлжих зэрэглэлийг В тогтвортой түвшинд хэвээр хадгалаад байна. Мөн цаашид зээлжих зэрэглэлээ нэмэгдүүлэхэд дараах нөхцөлийг тавьсан болохыг мэдэгдсэн. Үүнд:

- ГВАН-ийг их хэмжээгээр нэмэгдүүлж, Засгийн газрын гадаад өрийн удирдлагын стратегийг хэрэгжүүлж, гадаад санхүүжилтийн хэрэгцээг бууруулж тогтвортой байдлыг хадгалах;

- Макро эдийн засгийн зөв, зохистой бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж, түүхий эдийн үнийн болон олон улсын эдийн засгийн савлагаанд хэт мэдрэг байдлыг бууруулж, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт орж ирэхэд таатай бизнесийн орчныг бүрдүүлэх;
- Засгийн газрын өрийн ДНБ-тэй харьцах харьцааг тогтмол бууруулах;
- Монгол Улсын эдийн засаг таамаглаж байгаагаас илүү буюу ижил орлоготой улс орнуудтай харьцуулахад сайжрах;
- Эдийн засгийн өсөлт хүлээлтээс давж өссөн тохиолдолд энэ нь төсөв, өр, гадаад зах зээлийн үзүүлэлтийг хурдан сайжруулах;
- Монгол Улсын тогтолцооны шинэчлэл, сайжруулалт хийх, ялангуяа бодлого боловсруулахдаа бодит ахиц дэвшил гаргах зэрэг болно.

Зорилт 3. Засгийн газрын өрийн удирдлагын тогтолцоог сайжруулж, орчин үеийн чиг хандлагад нийцүүлэх, Засгийн газрын өрийн багц дахь зах зээлийн эрсдэлээс сэргийлэх зорилгоор үүсмэл арга хэрэгслийг өрийн зохицуулалтын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлнэ.

3.1. Дэлхий нийтэд тулгараад байгаа нь инфляцын өсөлтөөс шалтгаалан гадаад зах зээлд бий болоод байгаа хүүгийн өсөлтөөс хамааран урт, дунд хугацаанд Засгийн газрын гадаад зээлийн хөвөгч хүү өсөх тохиолдолд тогтмол хүүтэй зээл авах нөхцөлийг зээлдүүлэгч талд тавьж ажиллах;

Засгийн газрын гадаад зээлийг авахдаа зээлийн хөнгөлөлтийн түвшнийг харгалзан үзэж Засгийн газраас гадаад зээл шинээр авах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ зээлдэгч байгууллагатай зээлийн хэлэлцээрт 2023 оны байдлаар 5 хувьтай тэнцэж байгаа хөвөгч хүүг багасгах бодлогыг баримталж ажиллаж байна. Тухайлбал, 2023 оны 07 дугаар сарын 07-ны өдөр Улсын Их Хурлаар батлагдсан “Аймаг, сумын бүсчилсэн ногоон хөгжлийн хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр”-ийн 560.0 сая ам.доллартой тэнцэх хэмжээний зээлийн хөрөнгийн 420.0 сая ам.доллартой тэнцэх хэмжээний зээлийг тогтмол хүүтэй, үлдсэн 140 сая ам.долларыг хөвөгч хүүтэй нөхцөлтэйгөөр авч ашиглах болгож зээлийн нөхцөлийг сайжруулаад байна.

3.2. Орон нутгийн засаг захиргааны өрийн удирдлагын чадавхыг бэхжүүлж, болзошгүй өр төлбөрийн эрсдэлээс сэргийлэх, Засгийн газрын өрийн мэдээллийн нэгдсэн санг хөтлөх талаар хамтран ажиллах;

Өрийн удирдлагын тухай хуулийн 281 дүгээр зүйлийн 281.7 дахь хэсэгт “аймаг, нийслэлийн Засаг даргын үнэт цаас гаргах, арилжаалах, мэдээлэхтэй холбогдсон журмыг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага боловсруулан, Засгийн газарт баталж мөрдүүлнэ” гэж заасны дагуу Засгийн газрын 2023 оны 05 дугаар сарын 24-ний өдрийн 199 дүгээр “Журам батлах тухай” тогтоолын хавсралтаар “Нийслэлийн үнэт цаас гаргах, арилжаалах, мэдээлэх журам”-ыг баталж Нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар дотоодын зах зээлд үнэт цаас гаргах эрх зүйн орчныг бүрдүүлж өгсөн болно.

Зорилт 4. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны зах зээлийн хөгжлийг дэмжих, үнэт цаасны арилжааг тогтмолжуулна.

4.1. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны арилжаанд орчин үеийн дэвшилтэт технологийг ашигласан арилжааны систем нэвтрүүлэх;

Нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл ашигтай, төрийн сангийн мөнгөн хөрөнгийн үлдэгдэл харьцангуй сайн байгаа зэргээс шалтгаалан 2023 онд Засгийн газрын дотоод үнэт цаас арилжаалах шаардлага үүсээгүй болно. Засгийн газрын зүгээс төсвийн алдагдал болон төрийн сангийн мөнгөн хөрөнгийн дутагдлыг нөхөх зорилгоор 2024 онд Засгийн газрын дотоод үнэт цаасыг зохистой хэмжээгээр олон нийтэд нээлттэй, нэгдсэн зах зээл дээр арилжаалах төлөвлөгөөтэй ажиллаж байна.

Зорилт 5. Улсын стратегийн томоохон төслүүдэд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргах, хувийн хэвшлийн компаниудад дэмжлэг үзүүлэх байдлаар Монгол Улсын эдийн засгийн урт хугацааны зорилтыг хангаж, болзошгүй өр төлбөрийн эрсдэлийг хязгаарлана.

5.1. Эдийн засаг болон нийгмийн үр өгөөж өндөртэй төслийг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажил хангагдсан, "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-д нийцсэн төслүүдийн санхүүжилтийн эх үүсвэрт Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргах замаар дэмжлэг үзүүлэх;

"Шинэ сэргэлтийн бодлого"-д туссан стратегийн чухал ач холбогдол бүхий төсөл болох "Чойбалсан Дулааны Цахилгаан Станцын суурилагдсан хүчин чадлыг 50 МВт-аар нэмэгдүүлж, өргөтгөх төсөл"-ийн санхүүжилтийг шийдвэрлэх зорилгоор Улсын Их Хурлын 2023 оны 90 дүгээр тогтоолоор тус төслийн хүрээнд 2024 онд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргахаар шийдвэрлэсэн. Уг төсөл амжилттай хэрэгжсэнээр Дорнод, Сүхбаатар аймгийн 36 сум, багийн 25,139 айл өрх, 3,133 аж ахуйн нэгж, албан байгууллага, уул уурхайн 13 ордын олборлох үйлдвэрүүд тасралтгүй, найдвартай эрчим хүчээр хангагдаж, БНХАУ-аас импортоор авдаг эрчим хүчний хэмжээг жилд 438 сая кВт.цагаар бууруулах ач холбогдолтой юм.

5.2. Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргасан төслүүдийн эргэн төлөлт, байгууллагын санхүүгийн үйл ажиллагааны хяналтыг сайжруулж, болзошгүй өр төлбөрийн эрсдэлийг бууруулах;

Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргасан байгууллагууд болох "Эрдэнэс Монгол" болон Монгол Улсын Хөгжлийн банкны 2022 оны жилийн эцсийн санхүүгийн байдлын тайлангийн үзүүлэлтэд эрсдэлийн үнэлгээг хийсэн бөгөөд Засгийн газрын санхүүгийн нэгтгэсэн тайлангийн Төрийн аудитын үйл ажиллагаагаар 2023 оны 06 сард хянуулж ажилласан.

5.3. Төсвөөс шууд төлөгдөх нөхцөлтэй Барих-Шилжүүлэх төрлийн концессын гэрээ байгуулахгүй, өрийн бичиг /вексель/ шинээр гаргахгүй байх;

Засгийн газраас шинээр Барих-Шилжүүлэх нөхцөлтэй концессын төрлийн гэрээ болон өрийн бичиг нэмж байгуулаагүй бөгөөд цаашид стратегийн баримт бичигт заасан арга хэмжээг баримталж ажиллана. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хууль батлагдсантай холбоотойгоор Өрийн удирдлагын хуулийн дээрх заалтад өөрчлөлт орж Засгийн газрын өрд тооцож бүртгэх шаардлагагүй болсон тул 2024 оноос эхлэн барих-шилжүүлэх төрлийн концессын үлдэгдлийг Засгийн газрын өрийн үлдэгдэлд оруулж тайлагнахгүй байхаар зохицуулагдсан.

Зорилт 6. Засгийн газрын өрийн удирдлагын ил тод байдлыг сайжруулна.

6.1. Улирал бүр Засгийн газрын өрийн товхимлыг олон нийтэд ил тод мэдээлэх;

Засгийн газрын өрийн статистикийн товхимлыг улирал бүр бэлтгэн Санхүү төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын цахим хуудсанд олон нийтэд ил тод байдлаар байршуулж байна.

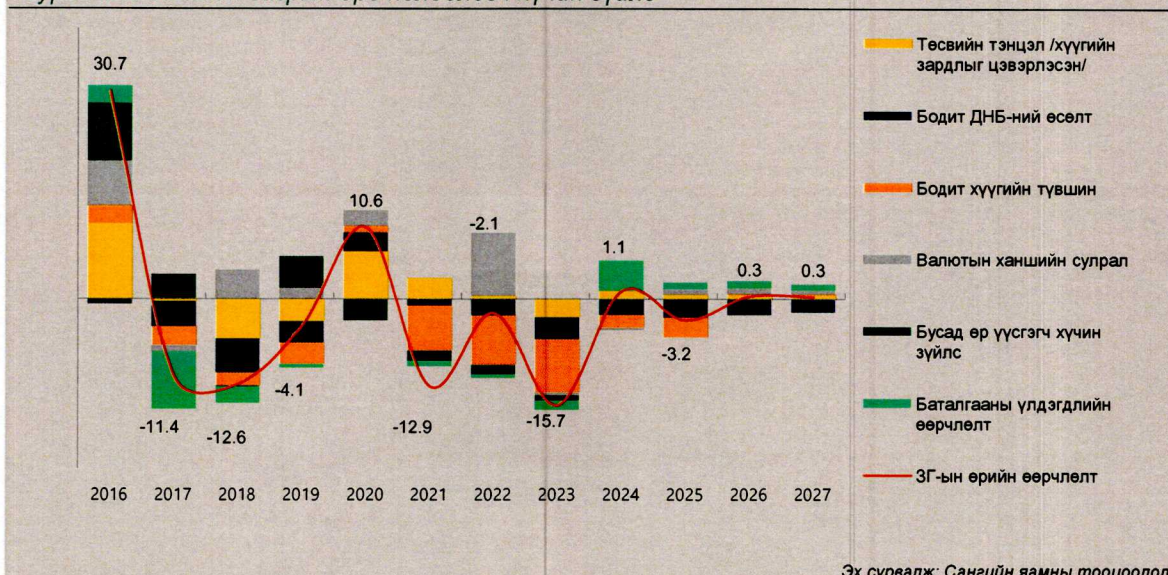
6.2. Улсын секторын өрийн мэдээллийг олон улсын байгууллагаас тогтоосон нэгдсэн стандартын дагуу бэлтгэж, мэдээлэх;

Улсын секторын өрийн мэдээллийг Төрийн болон орон нутгийн өмч давамгайлсан 98 хуулийн этгээдүүдээс цуглуулж нэгтгэн хагас жил бүр Санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын Сангийн яамны цахим хуудсанд олон улсын байгууллагаас тогтоосон стандартын дагуу нийтэд ил тод байдлаар тайлагнаж байна. Түүнчлэн мэдээллийг нэгтгэсэн санг сайжруулах ажлыг зохион байгуулж E-balance санхүүгийн тайлангийн системд тогтсон загварыг үүсгэн байгууллагуудаас мэдээлэл цуглуулах үйл ажиллагааг боловсронгуй болгосон.

Засгийн газрын өрд нөлөөлөгч хүчин зүйлс

Монгол Улсын Засгийн газрын өр, ДНБ-ний харьцаа 2017-2019 онуудад буурсан нь ДНБ-ний өсөлт болон бодит хүүгийн түвшнээс хамаарсан байна. Цаашид ч бодит ДНБ-ний өсөлтийг дэмжиж, төсвийн үндсэн тэнцлийг бууруулах нь өрийн тогтвортой байдлыг хангах суурь үндэс болохоор байна. 2020 оны хувьд цар тахлаас шалтгаалж төсвийн тэнцэл алдагдалтай, ханш суларсан бодит эдийн засгийн өсөлт сөрөг гарсан тул өрийн хэмжээ нэмэгдсэн байна. 2022 онд валютын ханш огцом суларсан ч эдийн засгийн бодит өсөлт, инфляцын түвшин өндөр байгаагаас шалтгаалж ДНБ-ний хэмжээ өссөн нь ДНБ-д эзлэх өрийн хэмжээг буурахад нөлөө үзүүлсэн байна. Засгийн газрын өр болон ДНБ-ний харьцаа эдийн засгийн өсөлтөөс шалтгаалж буурах төлөвтэй байна.

Зураг 6.6. Засгийн газрын өрд нөлөөлөгч хүчин зүйлс

Эх сурвалж: Сангийн яамны тооцоолол

2024 оноос эхлэн Засгийн газрын өрийн хэмжээ өсөхөөр байгаа нь Засгийн газрын өрийн баталгааны үлдэгдлийн өөрчлөлтөөс шалтгаалж байгаа ч энэ нь 2024 оны төсвийн тухай хууль болон Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргах боломжтой төслийг оруулснаар тооцоолсон. Гэсэн хэдий ч тус баталгааг гаргаагүй үед тухайн хэмжээгээр Засгийн газрын өрийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ буурахаар байгаа юм.

Ингэснээр 2023-2027 оны хооронд Засгийн газрын өрийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ 1.5 хувиар буурахаар байгаагаас бодит ДНБ-ний өсөлтөөс шалтгаалж 9.4 хувиар, бодит хүүгийн түвшнээс шалтгаалж 4.5 хувиар тус тус буурахаар байгаа бол, төсвийн тэнцлээс шалтгаалж 2.9 хувиар, ханшийн өөрчлөлтөөс шалтгаалж 1.9 хувиар, Засгийн газрын өрийн баталгаанаас шалтгаалж 7.6 хувиар тус тус буурах төсөөлөлтэй байна.

Өрийн эрсдэлийн шинжилгээ

Богино хугацаа

Монгол Улсын Засгийн газрын өрийг Стрессийн ложит загвараар тооцсон бөгөөд тус загварт өгөгдлийг оруулж тооцоход 2022 онд стресс болох магадлал 44 хувьтай тэнцүү буюу эрсдэл өндөр байсан бол 2023 онд стресс тохиох магадлал 13 хувь буюу хэвийн эрсдэлтэй гэж үнэлэгдэж байна.

Хүснэгт 6.3. Богино хугацааны загварын өөрчлөлтийн шалтгаан

Огноо	2020	2021	2022	2023
<i>Стресс таамаглах</i>	2021-22	2022-23	2023-24	2024-25
Ложит стрессийн магадлал	0.653	0.144	0.437	0.130
Ложит стрессийн агадлал				
Магадлалын өөрчлөлт	0.476	-0.509	0.293	-0.307
Үүнээс:				
Институцын чанар	0.032	0.028	0.000	0.000
Стрессийн түүх	0.000	-0.012	-0.009	-0.008
Мөчлөг	-0.052	0.048	0.050	0.009
Өрийн дарамт	0.360	-0.357	0.110	-0.212
Олон улсын нөхцөл байдал	0.175	-0.264	0.148	-0.101

Тус стресс тохиох магадлал буурсан гол шалтгаан нь 2023 онд Засгийн газрын өрийн дарамт буурсан, олон улсын нөхцөл байдал сайжирсантай холбоотой байна.

Дунд хугацаа

Харин Засгийн газрын санхүүжилтийн хэрэгцээний эрсдэлийг тооцохдоо дараагийн 5 жилд санхүүжилтийн хэрэгцээний дундаж түвшин, арилжааны банкуудын ЗГ-аас авах авлагын хэмжээ болон стрессийн үед ЗГ-аас авах авлагын хэмжээ хэрхэн өсөх төсөөллийг тооцдог бөгөөд шинжилгээгээр бага эрсдэлтэй гарсан байна. Энэ нь 2026 он хүртэл томоохон өр төлбөрийг төлж барагдуулснаар санхүүжилтийн хэрэгцээний дундаж түвшнийг бууруулсантай холбоотой байна.

Хүснэгт 6.4. Дунд хугацааны үр дүн

Загвар	Үзүүлэлт	Хэмжээ	Эрсдэлийн түвшин	Эрсдэлийн сэрэмжлүүлэг
Өрийн Фэнчарт	Фэнчартын өргөн	113.6	1.6	...
	Өр тогтворгүй байх магадлал	28.2	0.2	...
	Өрийн түвшин х Институцын индекс	34.5	0.8	...
	Өрийн Фэнчартын индекс	...	2.6	Өндөр
Санхүүжилтийн хэрэгцээ	Санхүүжилтийн хэрэгцээний дундаж хэмжээ	8.8	3.0	...
	Нийт хөрөнгөд эзлэх Банкны ЗГ-аас авах авлага	2.7	0.9	...
	Стрессийн үед Банкны ЗГ-аас авах авлагын өөрчлөлт	3.9	1.3	...
	Санхүүжилтийн хэрэгцээний индекс	...	5.2	Бага

Харин Засгийн газрын санхүүжилтийн хэрэгцээний эрсдэлийг тооцохдоо дараагийн 5 жилд санхүүжилтийн хэрэгцээний дундаж түвшин, арилжааны банкуудын ЗГ-аас авах авлагын хэмжээ болон стрессийн үед ЗГ-аас авах авлагын хэмжээ хэрхэн өсөх төсөөллийг тооцдог бөгөөд шинжилгээгээр бага эрсдэлтэй гарсан байна. Энэ нь 2026 он хүртэл томоохон өр төлбөрийг төлж барагдуулснаар санхүүжилтийн хэрэгцээний дундаж түвшнийг бууруулсантай холбоотой байна.

Ингэснээр доор харуулж буй хүснэгтээр тус 2 эрсдэлийн үзүүлэлтийг индексжүүлж авч үзэхэд дунд хугацаанд Засгийн газрын өрийн эрсдэл хэвийн түвшинтэй байна.

Хүснэгт 6.5. Засгийн газрын өрийн эрсдэлийн түвшин

Хугацаа	Механик дохио
Богино хугацаа 1/	Хэвийн
Дунд хугацаа	Хэвийн
Фэнчарт	Өндөр
Санхүүжилтийн хэрэгцээ	Бага

Ингэснээр Засгийн газрын өрийн эрсдэлийн түвшин богино хугацаанд хэвийн, дунд хугацаанд хэвийн түвшинтэй гарч байна. Харин 2022 онд ОУВС-аас Улсын секторын өрийн хүрээнд хийсэн тус шинжилгээгээр өндөр эрсдэлтэй гэж гарч байсан. Энэ нь МУХБ-ны бондууд төлөгдөх, Монголбанкны своп төлөгдөх, Засгийн газраас Хуралдай бонд, Гэрэгэ бондыг төлөхөөр хүлээж байсантай холбоотой.

Дээрх өрийн эргэн төлөлтүүдийг хуваарийн дагуу 2023 онд бүрэн төлж барагдуулаад байгаа бөгөөд Засгийн газрын өрийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ 60.5 хувьтай тэнцэж байснаас 44.8 хувь болж 15.7 хувиар буурсан, эдийн засгийн өсөлт 7 хувьтай тэнцэж, ГВАН-ийн хэмжээ 3.4 тэрбум ам.доллараас 4.9 тэрбум ам.доллар болж өссөн, төлбөрийн тэнцэл 1.5 тэрбум ам.долларын ашигтай, төсвийн тэнцэл 763 тэрбум төгрөгийн ашигтай гарсан зэрэг эдийн засгийн эерэг үзүүлэлтүүдтэй холбоотойгоор эрсдэлийн түвшин буурсан байна.